

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan
Komparativ socialpolitik
SOL 061 Ht-02

Förbisedd

-En medborgarrättsstudie om gatubarnen i Mbale, Uganda -

Av: Petronella Bergkvist
Viktoria Gudmundsson

Handledare: Lars Harrysson

Illustration: Teckning 3 b, bilaga 2

Abstract

The purpose with this essay was to examine what civic rights the streetchildren in Mbale, Uganda, had. We also wanted to see if they had access to all the rights they are supposed to have according to the law. The streetchildren we examined were the ones who normally go to CRO, an organization that deals with the streetchildren of Mbale. We found out that as a member of the Ugandan society every child should be entitled to fundamental rights such as food, shelter and protection against harm. When this report was finished we came to the conclusion that the streetchildren were excluded from their legal rights because of the fact that they are streetchildren. We also found out that this kind of exclusion, according to scientists, can make the streetchildren incomplete human beings, since important human characteristics has been taken away from them, namely the one being a part of a society.

I am a child below ten years of age
But you call me a street child
A "muyaye", a thief and all the bad names

My dining table is a garbage bin
The gutter is my water pot
I share the leftovers with dogs, cats, flies
And the long beaked "karori"

I have no home to turn to
Mother or father to care
There is nowhere I can lay my head when
night falls
When it rains I am soaked like a bat

In "Keep-Kampala-Clean" I am gathered
as rubbish out of the town
Every time crime is committed I am the
scapegoat
Police beat me ruthlessly
My wounds attract no sympathy

The law isolates me
I am rejected and lonely
I am insecure on streets of Kampala

-The British Council i samarete med Young Adults Association-

Innehållsförteckning

Förord	s. 7
Förkortningar.....	s. 8
Översättningar.....	s. 8
1. Problemformulering.....	s. 9
1.1 Syfte och frågor.....	s. 11
1.2 Metod.....	s. 11
1.2.1 Urval.....	s. 12
1.2.2 Intervjuer.....	s. 13
1.2.3 Följande intervjuer har gjorts.....	s. 14
1.2.4 Metod vid tolkning.....	s. 15
1.2.5 Metod vid analysarbetet.....	s. 15
1.3 Begrepp.....	s. 16
1.4 Fortsatt framställning.....	s. 17
2. Fakta om Uganda.....	s. 18
2.1 Karta över Uganda.....	s. 18
2.2 Korta fakta om Uganda.....	s. 19
2.3 Ugandas politiska system.....	s. 19
2.4 Trosinriktningar.....	s. 20
2.5 Social välfärd.....	s. 20
2.6 Befolkningen.....	s. 20
2.7 Anledningar till gatubarnsantalet i Mbale.....	s. 21
2.7.1 Inbördeskrig.....	s. 21
2.7.2 Misshandel.....	s. 21
2.7.3 Fattigdom.....	s. 22
2.7.4 Religion.....	s. 22
2.8 Gatubarnens antal och ålder.....	s. 22
3. Teori.....	s. 23
3.1 Tidigare forskning.....	s. 23

3.2 Medborgarskap	s. 25
3.3 Medborgarrättsteorier	s. 26
3.3.1 T. H. Marshall	s. 26
3.3.2 Sociala rättigheter eller inte?	s. 27
3.4 Andra klassens medborgare	s. 29
4. Lagar och rättigheter	s. 30
4.1 Barnens lag	s. 31
4.2 Övrig lagstiftning	s. 32
4.3 Medborgerliga skyldigheter	s. 33
5. Gatubarnens liv	s. 34
5.1 Gatubarnens vardag	s. 34
5.1.1 Försörjning	s. 34
5.1.2 Fritid	s. 35
5.1.3 Nattetid	s. 35
5.1.4 Gäng	s. 35
5.1.5 Droger	s. 36
5.1.6 Sjukdomar	s. 36
5.2 Så behandlas gatubarnen	s. 37
5.2.1 Polisen	s. 37
5.2.2 Allmänheten	s. 37
5.2.3 Sjukvården	s. 37
5.2.4 Barnens familjer	s. 38
5.3 Konsekvenser av att vara gatubarn i Mbale	s. 38
5.3.1 Rättigheter	s. 39
6. Analys	s. 40
6.1 Får barnen del av sina medborgerliga rättigheter?	s. 40
6.1.1 Barn skall skyddas mot ekonomisk exploatering	s. 40
6.1.2 Barn har rätt till tak över huvudet, bra kost och kläder	s. 42
6.1.3 Barn skall skyddas av övriga medborgare	s. 42
6.1.4 Barn har rätt till sjukvård	s. 45

6.1.5 Barn har rätt till utbildning.....	s. 45
6.2 Är gatubarnen andra klassens medborgare?	s. 46

7. Sammanfattning	s. 49
7.1 Teori.....	s. 49
7.2 Rättigheter.....	s. 51
7.3 Barnens liv	s. 51

Källförteckning	s. 53
Böcker	s. 53
Tidningsartiklar	s. 53
Hemsidor.....	s. 54
Lagar	s. 54

Bilaga 1: Intervjuguider

Bilaga 2: Gatubarnens Teckningar

Förord

Härmed vill vi tacka alla som hjälpt oss i arbetet med denna uppsats. Till en början vill vi tacka Svenska Missionsrådet, som genom sitt finansiella stöd gjort det möjligt för oss att åka till Uganda. Utan er hade vi aldrig kunnat genomföra denna undersökning. Ett stort tack till vår handledare Lars Harrysson, som stått ut med vårt flams och hjälpt oss i arbetet. Vi vill tacka alla våra respondenter; personal och barn på CRO, frivilligarbetare på ABC, den unga mannen som nu är skoputsare och Dias Odoy. Tack för att Ni ställde upp och svarade på våra frågor. Ett stort tack till advokat John F. Kanyemibwa som med stort engagemang har hjälpt oss under hela vårt arbete. Sist, men inte minst, vill vi tacka Lisa Nilsson. Kvinnan som med sin underbara röst och sina vackra sånger många gånger har förgyllt tillvaron under vårt arbete.

Nella och Vickan

Lund, 24 december (julafton) 2002

Förkortningar

- ABC- Aktiva insatser med världens barn i centrum- en biståndsorganisation bildad i Lund 1998. De utför bland annat arbete i Indien och Uganda där de samarbetar med lokala organisationer och institutioner¹
- AIDS- Acquired Immune Deficiency Syndrome²
- CRO- Child Restoration Outreach- en organisation som arbetar med att försöka återplacera gatubarn hos sina familjer eller släktingar i Mbale och två andra städer i Uganda³
- FN- Förenta Nationerna
- HIV- Human Immunodeficiency Virus⁴
- IMF- International Monetary Fund
- NRM- National Resistance Movement
- O.A.U- Organization of African Unity
- SEK- Svenska kronan
- UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
- UNICEF- United Nations International Children's Emergency Fund
- UPE- Universal primary Education
- USH- Ugandan Shilling

Översättningar

- Civic republicants- republikaner
- Extended family- utökad familj
- Individual merit system- individuellt merit system
- Legal aid- rättshjälp
- Marginal activities- informella sektorn, t.ex. skoputsning.
- Remand home- ungdomsanstalt
- Statute- lag
- Social welfare officer- socialsekreterare
- Socialworker- socialarbetare
- The childrens statute- barnens lag

¹ ABC, verksamhetsberättelse, 01/02,s. 3

² D. Ebehard, 1994, s. 37

³ Child Restoration Outreach, annual report, 2001,s. 2

1. Problemformulering

Under de senaste åren har informationen kring gatubarn och deras situation runt om i världen blivit alltmer tillgänglig. Det är en problematik som fler människor idag intresserar sig för. Problemet finns över hela världen, alla världsdelar har idag gatubarn. Villkoren för gatubarnen ser olika ut beroende på var de lever, det kan röra sig om allt ifrån prostitution till att behöva frukta polisen som skjuter om de förstår att någon är ett gatubarn. I Sverige har vi en stark lagstiftning som skyddar barnet och ekonomiska resurser som gör det möjligt att omhänderta utsatta barn. Enligt Knut Sundell, på forsknings- och utvecklingsbyrån, Stockholms socialförvaltning, levde inga barn på Sveriges gator 1993⁵. Således är gatubarn inget socialt problem i Sverige. I Afrika, som har utbredd fattigdom, utgör gatubarn ett av många sociala problem. Även Uganda som har relativt stabil ekonomi, om man jämför med många andra afrikanska länder, har gatubarn. Trots att det är ett av världens fattigaste länder har IMF och Världsbanken Uganda som ett föregångsland när det gäller ekonomisk tillväxt och fattigdomsbekämpning. Därför tycker vi det är intressant att undersöka hur Uganda arbetar med gatubarnsproblematiken. Då vi hade kontakt med organisationen CRO- Child Restoration Outreach- som arbetar med gatubarn i staden Mbale bestämde vi oss för att förlägga studien där.

Att det finns gatubarn i Mbale är konstaterat. Det exakta antalet är dock svårt att säga, siffran varierar mellan 200 - 500 beroende på vem som svarar. Vårt intresse för gatubarnens situation väcktes då vi fick reda på att CRO endast har verksamhet under dagtid måndag- fredag och att det inte finns någon annan organisation som tar vid då de inte har öppet. Vi frågade oss hur gatubarnen lever när de inte är på CRO.

Våren 2002 bestämde sig myndigheterna i Mbale för att åtgärda det växande antalet gatubarn. De genomförde programmet Keep-Mbale-Clean. Första gången vi stötte på namnet var utanför den affär vi dagligen handlade i där vi såg en soptunna i aluminium. På den stod det tryckt i blå bokstäver KEEP-MBALE-CLEAN. Vi trodde att myndigheterna på detta sätt försökte få folket att slänga sina sopor i tunnorna istället för på gatan. Vid ett senare tillfälle berättade en av våra respondenter att soptunnorna, som är placerade över hela staden, är en del i åtgärdsprogrammet mot gatubarn. Tanken med soptunnorna är att jobben som gatsopare skulle minska, något gatubarnen tidigare delvis försörjt sig på. Resterande del av programmet

⁴ D. Ebehard, 1994, s. 37

bestod i att militär och polis körde in med lastbilar i Mbale våren 2002. Där de, som en man vi intervjuat uttryckte det, buntade ihop alla gatubarn de hittade och körde ut dem ur staden till en ungdomsanstalt, där de låstes in. Vissa av barnen lyckades relativt omgående rymma, medan andra kanske ännu sitter inlåsta. Ingen vet. Respondenterna berättade för oss att gatubarnsantalet återigen växer, vilket betyder att åtgärdsprogrammet inte varit till någon vidare nytta.

Efter vi hört om Keep-Mbale-Clean frågade vi oss om myndigheterna i Uganda får behandla sina medborgare hur som helst. Finns det ingen lagstiftning som skyddar individen mot frihetsberövande, vilket för oss i Sverige är en grundläggande fri- och rättighet⁶. Eftersom vi i Sverige har en lagstiftning som ofta nämner barnets bästa tycker vi att det är intressant att ta reda på om det finns någon lagstiftning som skyddar barnen i Uganda. Vi visste sedan tidigare att landet ratificerat FNs barnkonvention och vill se hur den och andra eventuella lagar, som reglerar barns rättigheter, fungerar.

Under hösten har vi båda i kursen komparativ socialpolitik på Socialhögskolan i Lund kommit i kontakt med olika forskare som diskuterat medborgerliga rättigheter. Mellan forskare finns en skiljelinje. Det finns både de som anser att man som medborgare främst har skyldigheter gentemot staten och de som understryker medborgarens rättigheter. Efter att vi satt oss in i FNs barnkonvention har vi förstått att barn tillhör en grupp som endast har rättigheter, vilka ska skyddas. Vi blev därför intresserade av att se om gatubarnen i Mbale kan klassificeras som fullvärdiga medborgare, utifrån olika medborgarrättsteorier.

Vår undersökning fokuserar på att få svar på hur gatubarnen i Mbale lever då de inte är på CRO samt om de kan tillgodogöra sig rättigheterna i FNs barnkonvention och andra eventuella lagar. Genom detta vill vi få reda på om de får del av sina eventuella medborgerliga rättigheter, d.v.s. om de är fullvärdiga medborgare. Det är en nödvändighet att få reda på hur gatubarnen i Mbale lever för att kunna utröna om de får samma medborgerliga rättigheter tillgodosedda som andra barn i landet.

⁵ K. Sundell, 1993

⁶ Kap 2 § 8 i regeringsformen, A. Bohlin m.fl. 1999

Då vi kommit i kontakt med CRO, som arbetar med gatubarn i Mbale föll det sig naturligt att undersöka de barn som är knutna till organisationen. Vi har inriktat oss på att få del av information som rör barnens liv då de inte är på CRO.

Vi vill även ta reda på grundläggande fakta om Uganda, som t.ex. hur deras samhälle påverkats av dess historia och religion. Detta eftersom det förhoppningsvis blir lättare att förstå problematiken i ett land med en annan kultur, som ligger lång ifrån det man själv upplever som normalt. Vi vill också förstå varför det finns barn som lever på gatan där.

1.1 Syfte och frågor

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur gatubarnen i Mbale lever samt om de kan tillgodogöra sig rättigheterna i FNs barnkonvention och andra eventuella lagar och konventioner. Genom detta vill vi få reda på om de får del av sina eventuella medborgerliga rättigheter och om de är fullvärdiga medborgare.

Vi har valt att avgränsa undersökningen till de barn som lever fulltid på gatan och är knutna till CRO i Mbale. Vi kommer enbart att undersöka hur barnen lever under den tid de inte är på CRO. De frågor vi ställer oss är:

- Varför finns det gatubarn i Mbale?
- Hur lever gatubarnen när de inte är på CRO?
- Vilka rättigheter har man som barn i Uganda?
- Får gatubarnen del av eventuella rättigheter?
- Kan gatubarnen räknas som fullvärdiga medborgare?

1.2 Metod

Under våren 2002 kom en av oss i kontakt med en organisation i Lund som samarbetar med CRO i Mbale. Vi började då intressera oss för att göra en studie kring gatubarnen i staden som är den tredje största i Uganda med ca 70 000 invånare. Vi tog kontakt med CRO och började läsa om landet och gatubarnsproblematiken där för att på så sätt få djupare kunskap på området.

För att på bästa sätt undersöka gatubarnen och deras rättigheter i Mbale valde vi att göra en kvalitativ studie. Jan Trost menar i sin bok att en undersökning bör göras kvalitativ om man är intresserad av att försöka förstå människors sätt att resonera eller reagera, eller att urskilja varierande handlingsmönster⁷. Eftersom vi bland annat ville skriva om hur gatubarnen lever, hoppades vi genom en kvalitativ studie kunna förvärva relevant information på området för att få kunskap, ökad förståelse och fördjupad insikt i barnens situation. För att få reda på hur barnen lever valde vi att intervjua personer som på daglig basis jobbar nära barnen eller på något annat sätt är insatta i gatubarns situation.

I arbetet har vi använt oss av både primär- och sekundärdata. Det finns många som tidigare skrivit om gatubarn runt om i världen och deras situation. Det finns alltså tidigare sekundärdata som vi kunnat ta del av, men inget specifikt om gatubarnen i Mbale. För att få så mycket information som möjligt om gatubarnen i Mbale valde vi att endast hålla oss till primärdata. Då det gäller vår teoretiska utgångspunkt har sekundärdata legat till grund.

1.2.1 Urval

Vi ville få en bra spridning av informanter. Det var viktigt för oss att komma i kontakt med människor som i sitt dagliga arbete är i kontakt med de gatubarn vi valt att undersöka. För att få ett djup i vår uppsats ville vi intervjua gatubarn, f.d. gatubarn, människor som arbetar med gatubarnen i Mbale, en jurist som kunde ge oss kunskap om de lagar som berör gatubarnen och politiker.

Då vi bestämt oss för att undersöka gatubarnen i Mbale och hade kontakt med organisationen CRO föll det sig naturligt att använda personalen där som informanter. CRO är den enda organisation som för tillfället arbetar med gatubarnen i Mbale. Det finns en risk i att bara använda sig av en organisations personal som informanter då deras arbetsklimat, hierarki och den tillfälliga stämningen mellan dem och på arbetsplatsen kan påverka deras svar på olika sätt. Att vi kommit i kontakt med CRO genom en av deras finansiärer i Sverige, kan även det påverka svaren vi fick. Vi antar att CRO är måna om att ge en bra bild av sitt arbete. Kanske vill de framställa att antalet gatubarn sänkts tack vare dem eller att gatubarnsantalet är högt och att de därför behöver mer pengar för att kunna hjälpa gatubarnen. Materialet kan på grund av detta vara vinklat, något läsaren bör ha i åtanke. Enligt K. Sundell finns det problem med

⁷ J. Trost, 1997, s.15-16

att undersöka gatubarn. För att man vetenskapligt skall kunna diskutera en företeelse som gatubarn måste man veta att de gatubarn som man intervjuar eller på annat sätt får information om är representativa. Han menar att undersökaren annars riskerar att dra fel slutsatser⁸. Till intervjun med gatubarnen valde personalen på CRO ut de fem barn de ansåg vara lämpliga att intervju. Givetvis kan metoden kritiseras då urvalet riskerar att bli skevt om personalen medvetet valde ut de barn de ansåg kunde säga saker till CROs fördel. Vi hade ett etiskt dilemma om att överhuvudtaget intervju barn som lever under de här omständigheterna och som skulle kunna ta skada av att berätta om sitt liv. Därför valde vi att lita på CROs personal och deras omdöme att välja ut barn som skulle klara av uppgiften eftersom vi inte kände barnen tillräckligt väl. På grund av denna urvalsmetod kan vi inte garantera att de vi intervjuat är en representativ grupp för Mbales gatubarn.

Vi stötte på problem då vi försökte komma i kontakt med politiker eller statsanställda. Genom kontakter i Uganda lyckades vi få en intervju med Dias Odoi, som tidigare varit anställd på socialnämnden i Mbale. Han kunde ge oss sin bild av hur myndigheterna arbetade på den tiden han var anställd där. D. Odoi arbetar fortfarande med sociala frågor i Uganda, men inte längre i Mbale. Vi ansåg att han på grund av den kunskap han förvärvat genom sitt arbete kunde ge oss relevant information för vårt syfte. Att vi däremot inte fick tag på någon som idag arbetar på välfärdsmyndigheten i Mbale ser vi som en brist i vårt arbete.

När vi var i Uganda ringde vi till UNICEF för en intervju. De var mycket positiva och samarbetsvilliga fram till den dagen intervjun skulle genomföras då de utan förklaring drog sig ur. Det hade varit intressant att få del av deras kunskap kring gatubarnsproblematiken. Vi hoppas dock att vi fått tillförlitlig information kring vårt ämne, trots att vi gick miste om intervjun med UNICEF.

1.2.2 Intervjuer

Vi arbetade tillsammans vid genomförandet av intervjuerna. En av oss ställde frågorna och den andra förde anteckningar. Vi använde oss vid varje intervju av en intervjuguide men ställde emellanåt nödvändiga följdfrågor. Vi kunde inte använda oss av samma intervjuguide till alla intervjuer, då syftet med intervjuerna varierade.⁹ Vi spelade in intervjuerna på en minidisc och innan varje intervju frågade vi informanterna och respondenterna om de hade

⁸ K. Sundell, 1993, s. 6-7

⁹ Se bilaga 1

något emot att vi spelade in. Det var bara vid en intervju som vi inte kunde använda oss av vår minidisc, varvid vi enbart förde anteckningar. Efter varje intervju sammanfattade vi det som kommit fram och lyssnade sedan igenom intervjuerna för att inte missa någon information. Alla intervjuer genomfördes på engelska och vi gjorde vårt bästa för att inte någon information skulle gå förlorad vid översättning till svenska.

Vi genomförde en intervju med en fjortonårig pojke som tidigare levt på gatan, men som nu arbetar som skoputsare. Dessutom utförde vi en gruppintervju med fem barn i åldrarna åtta till elva år, som idag lever på Mbales gator. Vi inledde intervjun med att dela ut två A4-papper samt färgkritor till dem. Därefter bad vi barnen att måla vad de gör under tiden de inte är på CRO. Denna metod hämtade vi från J. Trost som rekommenderade metoden att låta barn rita kring ett samtalsämne och sedan tala om teckningarna. Han menar att barn inte kan sitta stilla och koncentrera sig på samma sätt som vuxna och att man därför måste genomföra korta intervjuer.¹⁰ Vi bestämde oss för att inte styra barnens tecknande för mycket. Därför ställde vi bara en fråga och lät dem sedan själva bestämma vad som skulle komma fram. För att tolka teckningarna valde vi att låta barnen själva berätta vad de ritat. Vi ställde en del frågor kring teckningarna men var noga med att inte tränga oss på. Att vi valde att inte själva tolka teckningarna hoppas vi har gjort att den verklighet barnen lever i har kommit fram, vilket vi anser ger styrka åt arbetet. Vid de intervjuer vi genomförde med barnen använde vi oss av en tolk. Vi valde att använda oss av en ung man som tidigare varit gatubarn och som nu känner och arbetar med de barn vi undersökte. Detta arbetssätt kan ifrågasättas. Vi kan aldrig vara helt säkra på att det tolken berättade är det barnen har sagt. Vi hade sett att vår tolk ofta var i gatubarnens närhet när de befann sig på CRO. Vi tyckte oss se att barnen hade förtroende för honom, varvid det kändes naturligt att anlita just honom.

Efter intervjuerna med barnen frågade vi om deras samtycke till att publicera teckningarna, vilket de alla godkände.

1.2.3 Följande intervjuer har gjorts

1. Dias Odoi, socialarbetare på organisationen Plan international, tidigare anställd på socialnämnden, Mbale.
2. John Fisher Kanyemibwa, jurist på Hunter & Greig, Kampala.

¹⁰ J. Trost, 1997, s. 37-39

3. Cecilia Persson och Annika Persson, ansvariga för kontakten med Uganda på ABC, Lund.
4. Christine Kamity, föreståndare på CRO, Mbale.
5. Kate Mutoni, socialarbetare på CRO, Mbale.
6. Agnes Googo, socialarbetare på CRO, Mbale.
7. Richard Mutambuli, lärare på CRO, Mbale.
8. Florence Kibone, lärare på CRO, Mbale.
9. Margareth Nambuya, sjuksköterska på CRO, Mbale.
10. Gruppintervju med fem pojkar i åldrarna åtta till elva år, som lever på gatorna i Mbale men som under dagtid går till CRO.
11. 14-årig pojke som tidigare levt på Mbales gator och som nu arbetar som skoputsare.

1.2.4 Metod vid tolkning

Efter att vi genomfört de tolv intervjuerna valde vi att använda oss av en fenomenologisk metod för att tolka det insamlade materialet, vilket innebar att vi försökte förstå gatubarnens situation utifrån det perspektiv de intervjuade delade med sig av. Informanterna och respondenterna beskrev sina upplevelser för oss och vi som intervjuare förutsatte att gatubarnens verklighet är som de uppfattade den¹¹. Genom att använda oss av den fenomenologiska tolkningsmodellen ville vi klargöra det som framträdde i intervjuerna. Vi studerade individers syn på sin värld, d.v.s. sakkunniga och barn som själva lever eller har levt på gatan, och därefter försökte vi i detalj beskriva det innehåll och de strukturer som individerna berättat. Steinar Kvale menar att det i den fenomenologiska tolkningsmodellen är viktigt att beskriva det man fått höra så exakt och fullständigt som möjligt, vilket vi försökt applicera i vårt arbete¹².

1.2.5 Metod vid analysarbetet

I vårt analysarbete har vi använt oss av den s.k. ad hoc metoden där man växlar mellan olika analystekniker. Man kan läsa igenom insamlat material för att skaffa sig allmänna intryck, gå tillbaks till aktuella avsnitt, räkna vissa yttranden, göra djupare tolkningar av vissa yttranden, omvandla det man fått höra till berättelser etc. S. Kvale menar att den som intervjuar genom

¹¹ S. Kvale, 1997, s. 54

¹² S. Kvale, 1977, s. 55

denna teknik kan finna förbindelser och strukturer som får betydelse i intervjuer som till en början inte gett någon samlad innebörd¹³.

1.3 Begrepp

- Barn- enligt FNs barnkonvention och Ugandas lagstiftning är man barn upp till 18 års ålder.^{14 15}
- Gatubarn- enligt UNICEF finns det tre grupper av gatubarn:
 1. De helt hemlösa och som saknar all kontakt med familj eller anhöriga och som är helt utelämnade att klara sig själva.
 2. De som har sporadisk kontakt med hemmet men som för det mesta sover på annat håll, ibland inomhus, och som tvingas försörja sig själv via småjobb, stölder, rån och prostitution.
 3. De som deltar i familjeförsörjningen och som därför syns på gator och torg men som för det mesta går hem till familjen eller annan anhörig och sover¹⁶.

Personal på CRO i Mbale har två definitioner på gatubarn:

1. Heltidsgatubarn- de barn som lever hela sitt liv på gatan. De arbetar med olika saker på gatan för att få ihop pengar till mat och andra nödvändigheter och sover nattetid på gatan eftersom de inte har någon kontakt med sin familj eller sina anhöriga.
2. Deltidsgatubarn- de barn som under dagtid rör sig på gatan, där de arbetar för att få ihop pengar till sin familj. När kvällen kommer återvänder de hem till familj eller anhöriga.

De gatubarn vi undersökt kan placeras under UNICEFs och CROs första punkt, dvs. de barn som helt lever sina liv på gatan och inte har någon kontakt med familj eller anhöriga. När vi fortsättningsvis nämner gatubarn är det enligt denna definition. När vi i detta arbete pratar om gatubarn får de maskulint genus, då de flesta är pojkar

- Medborgare- en medborgare är medlem av det samhälle som en stat utgör¹⁷.
- Medborgarskap i Uganda- enligt Ugandas konstitution är varje människa som föds i Uganda medborgare om dess föräldrar eller far- morföräldrar är medborgare¹⁸. Ett

¹³ S. Kvale, 1997, s. 184-185

¹⁴ Art. 1 FNs barnkonvention, <http://www.rb.se/konvention/helaKonventionen.htm#Artikel2>

¹⁵ Barnens lag kap 2 p. 3

¹⁶ K. Sundell, 1993, s. 5-6

¹⁷ Svenska akademins ordlista, 1986

¹⁸ Kap.3 p. 10a

barn, som är yngre än fem år och som hittas i Uganda blir medborgare om dess föräldrar är okända¹⁹.

När vi i detta arbete skriver om en människa, som t.ex. medborgare, benämns denne med feminint genus.

1.4 Fortsatt framställning

I kapitel två "Fakta om Uganda" kommer vi att ge en kort beskrivning av Ugandas nutidshistoria, religion, politiska system, dess befolkning, sociala skyddsnet, varför det finns gatubarn i Mbale samt hur många de är. Vi vill där att läsaren skall få en inblick i landet för att senare kunna förstå resonemangen kring gatubarnen och Ugandas lagstiftning.

Kapitel tre "Teori" behandlar dels tidigare forskning om gatubarnsproblematiken och dels olika forskares syn på medborgarrätt. Detta kapitel finns för att ge läsaren inblick och fördjupad kunskap kring forskningen. Medborgarrättsteorierna ligger till grund för de diskussioner som senare förs i arbetet.

I kapitel fyra "Lagar och rättigheter för gatubarnen" redogör vi för nationell och internationell lagstiftning och konventioner som reglerar barns rättigheter. Det är viktigt att ge läsaren information om lagarna då vårt syfte är att se om gatubarnen får del av dem eller inte.

Kapitel fem "Barnens liv" behandlar det material vi fått genom våra intervjuer. Vi berättar där om hur gatubarnen lever, detta för att senare kunna utröna om de får del av de rättigheter vi beskrivit i kapitel fyra.

I kapitel sex "Analys" försöker vi knyta samman all fakta vi tagit del av. Vi vill här analysera om gatubarnen i Mbale får del av sina rättigheter samt om de enligt de teorier vi läst kan räknas som fullvärdiga medborgare.

I bilaga ett presenterar vi våra intervjuguider och i bilaga två visar vi de teckningar som barnen ritat i intervjun och som presenterats i arbetet.

¹⁹ Kap. 3 p.11 (1)

2. Fakta om Uganda

I detta kapitel vill vi ge en grundläggande förklaring till hur Uganda fungerar i vissa avseenden. Detta för att ge en inblick i landet för att läsaren senare ska kunna förstå resonemangen kring gatubarnen och det samhälle de lever i.

2.1 Karta över Uganda

2.2 Korta fakta om Uganda^{20 21}

Yta:	236 040km ²
Befolkning:	22.8 miljoner
Stadsskick:	Enpartisystem
Officiellt språk:	Engelska
BNP / Invånare:	320 USD
Huvud export vara:	Kaffe
Medellivslängd (m/k):	40/42 år
Spädbarnsdödlighet (Per 1000 födda barn):	99 st.
Antal HIV smittade:	6%
Antal barn/kvinna:	6.7 st.
Läskunnighet (m/k):	74/50%
Arbetstimmar/dygn (m/k):	5/16 h.

2.3 Ugandas politiska system

Fram till 1962 var Uganda en engelsk koloni. Efter det att landet utropat sin självständighet utbröt maktkamp och inbördeskrig, vilket medförde en stor fattigdom för folket. Detta pågick ungefär i tjugo års tid tills Yoveri Museveni, företrädare för NRM – National Resistance Movement - blev president.

En av svårigheterna för Y. Museveni när det kom till att leda ett land som Uganda var att det fanns omkring 40 olika stammar. Därför skapade Y. Museveni ett politiskt system som skulle överbrygga motsättningar mellan folkgrupperna. Detta system fick namnet ”no-party system” eller ”rörelsesystemet”. Systemet bygger på att partier får finnas men inte vara verksamma. Istället väljs representanter till politiska församlingar på sina personliga meriter, vilket kallas individuellt merit system. Rörelsesystemet tillkom p.g.a. att partier genom historien bidragit till att splittra sammanhållningen i Uganda. Den politiska verksamheten kanaliserades genom rörelsen NRM, som Y. Museveni leder. Det som skiljer Ugandas system från Östeuropas

²⁰ I. Legget, 2001,s. 80-83

²¹ R. Bohlin, 2002,s. 12-13

tidigare kommunistpartidiktaturer är det faktum att NRM inte avgör vilka kandidater som får ställa upp till val, utan alla som vill kandidera får göra det.^{22 23}

2.4 Trosinriktningar

Ugandas folk har i alla tider varit starkt troende. Under 1900- talet spred sig kristendomen över hela landet. Även islam spred sig i mindre omfattning. Idag är ungefär en tredjedel av befolkningen katoliker, en tredjedel protestanter och en fjärdedel muslimer. Traditionella religioner har överlevt vid sidan av kristendomen och islam och vissa delar av dem har tagits in i utformningen av kristna och muslimska religionsutövanden.²⁴

Under vår vistelse i Uganda upplevde vi att religionen starkt präglar människors liv. Att ha en tro är en självklarhet och evangelisationen är stark. Det finns tydliga motsättningar mellan de olika trosbekännelserna.

2.5 Social välfärd

Uganda har under senare år lagt stor kraft på att utforma grundläggande välfärd för medborgarna. Främst har landet satsat på utbildning och sjukvård²⁵. Uganda har haft stora problem att utforma ett välfärdssystem eftersom landet har stora utlandsskulder, men då landet fått delar av sina utlandsskulder avskrivna har de kunnat prioritera välfärd.²⁶ Enligt jurist John Fisher Kanyemibwa finns det inget fungerande socialt skyddsnät i Uganda. Han menar att befolkningen istället skall kunna förlita sig på att den utökade familjen d.v.s. släkten som hjälper till om problem uppstår. Detta är inget lagstadgat men J. F. Kanyemibwa menar att det är en självklarhet i deras kultur.

2.6 Befolkningen

Ugandas befolkning kan delas in i tre grupper:

1. En liten grupp som har stora tillgångar och är välutbildad. Ian Legett menar att människorna i denna grupp har tillräckligt med pengar, kontakter och tillgång till information för att kunna utnyttja landets ekonomiska tillväxt.

²² Truedson, 1998

²³ Legett, 2001, s. 1, 3, 70

²⁴ Legett, 2001, s. 13- 14

²⁵ *Country presentation by the government of Uganda*, 2002 s. 26-27

²⁶ Nyqvist, 2000, s. 25-27

2. Även den är liten men har till skillnad från den tidigare mycket få tillgångar. Denna grupp har blivit fattigare under de senaste 15 åren. Människorna i denna grupp lever främst i konfliktdrabbade delar av landet där det är svårt att uppnå stabilitet.
3. Majoriteten av Ugandas befolkning kan räknas hit. Människor i denna grupp har generellt sett låga inkomster, de odlar mycket av sin föda själva och de kämpar hela tiden för att få ihop pengar till oväntade utgifter.²⁷

I Uganda är könsrollerna djupt rotade i kulturen. Kvinnan är den som skall vara hemma och ta hand om hushållet. Mannen är familjens överhuvud och tar alla beslut, vilka kvinnan och barnen får rätta sig efter.²⁸

2.7 Anledningar till gatubarnsantalet i Mbale

2.7.1 Inbördeskrig

Enligt de flesta av informanterna kom de första barnen som levde på gatorna i Mbale i slutet av 1980-talet eftersom det pågick krig i de norra och östra delarna av Uganda där många av deras föräldrar dog. Ett annat problem var att människor av karamodjastammen och från området Teso blev bestulna på sin boskap och därmed inte hade någonting kvar att leva av. Vissa barn kom själva från dessa områden medan andra kom med sina familjer. De flesta familjerna bosatte sig i Mbales slumområde Namantala. För att familjen skulle få mat tvingades barnen ut på gatorna för att tigga och leta bland sopor. Flera av barnen ansåg att de kunde leva ett bättre liv än detta om de själva flyttade till gatorna. Därför valde de bort sin familj.

2.7.2 Misshandel

Flera av barnen som lever på gatan kommer, enligt de vi intervjuat, från dåliga hemförhållanden där de misshandlats eller utnyttjats sexuellt. Personalen på CRO menade att det ofta var styvföräldrar som misshandlade barnen och att många av föräldrarna till de misshandlade barnen har alkoholproblem.

²⁷ I. Legget, 2001, s. 64

²⁸ R. Bohlin, 2002, s. 12-13

2.7.3 Fattigdom

En utbredd fattigdom i Uganda har gjort att människor blivit beroende av att deras barn hjälper till att försörja familjen. Flera av barnen väljer att leva på gatan istället för att återvända hem då de ur ett ekonomiskt perspektiv känner att livet på gatan kan erbjuda dem mer än ett liv hemma hos sin familj. Socialarbetarna på CRO menade att barnen själva väljer att leva på gatan.

2.7.4 Religion

Enligt en av lärarna på CRO ser flera av religionerna i Uganda polygami som det naturliga sättet för män att leva på. Genom polygamin föds många barn som mannen sedan skall försörja, vilket han många gånger inte klarar av. Detta har lett till att många barn tvingats bort från sina familjer, då familjen helt enkelt inte haft råd att ha barnen kvar.

När den muslimska ritualen kring omskärelsen pågår tar sig många pojkar till gatorna och lever där under den period omskärelsen pågår. Detta gör barnen, enligt lärare på CRO, för att det pågår mycket fester på gatorna som de vill delta i.

2.8 Gatubarnens antal och ålder

Vår undersökning visade att det inte finns en klar siffra över hur många barn som lever på gatan utan antalet pendlar hela tiden. Antalet har minskat markant efter kommunens beordran av programmet Keep-Mbale-Clean då polis och armé förde bort gatubarnen till en ungdomsanstalt utanför staden. Nu börjar de barn som våren 2002 blev bortförda att komma tillbaka igen varvid antalet åter ökar. Personalen på CRO menade att antalet pendlar från 200 till 500 stycken, då inräknat både heltids- och deltidsgatubarn. Den största majoriteten av barnen som lever på gatan är pojkar. Sedan 1992, då CRO startade sin verksamhet, har det endast funnits fyra flickor som spenderat hela sitt liv på gatan. Gatubarnen blir hela tiden yngre. För några år sedan var de yngsta barnen sex år men idag finns det flera fyraåringar. Detta beror på att barnens mödrar tidigt tagit med sina barn till gatan så att de där lärt sig hur de skall överleva genom att tigga och leta mat bland soporna. De äldsta gatubarnen är 17 år eftersom myndighetsåldern enligt lag är 18 år i Uganda²⁹.

²⁹ Barnens lag kap 2 p. 3

Vi har i detta kapitel beskrivit hur bland annat historia, religion och ekonomi präglar det ugandiska samhället. Vi har även kort förklarat hur människorna i Uganda lever samt varför det finns gatubarn och hur många de är. Vår förhoppning är att läsaren har denna information i bakhuvudet under resterande del av uppsatsen, då vi hoppas att den kan ge en djupare förståelse för gatubarnens medborgarrätt.

3. Teori

Nedan följer en presentation av tidigare forskning av gatubarn samt medborgarskap och medborgerliga rättigheter. Vi kommer att beskriva hur olika forskare ser på medborgarskapsbegreppet, deras syn av vad medborgarskap bör innefatta och deras tanke om vad utanförskap kan leda till. Denna del är viktig för att kunna förstå gatubarnsproblematiken ur ett bredare spektrum samt för att senare kunna utröna om gatubarnen får del av det forskarna benämner som medborgarens rättigheter.

3.1 Tidigare forskning

Philip Kilbride, Collette Suda och Enos Njeru säger i sin artikel att antalet gatubarn i u-länderna har ökat de två senaste decennierna. Orsaken till detta är ekonomiska och sociala förändringar i samhälls strukturerna. De tar Kenya som exempel där familjen tidigare varit barnets skyddsnät. Nu har inte familjen samma ansvar för sina medlemmar, vilket kan tvinga ut barnen på gatorna. En annan orsak till det ökade antalet gatubarn är att det i städerna finns många ensamma mammor som inte lyckas sörja för sina barn, vilket leder till att barnen i vissa fall väljer att leva på gatorna.³⁰ UNESCO har kommit fram till att gatubarn finns i större städer och att de där lever i slumområden³¹. Majoriteten av världens gatubarn kommer från låginkomsttagarhem i städer. Lynette Ochola drar därför slutsatsen att fattigdom är den största anledningen till att gatubarn finns³².

Gatubarn är enligt forskare inte en homogen grupp. Barnen lever under olika omständigheter och har olika livsstilar beroende på var de bor. Rafaelli och Larsson är två av de forskare som Chatrine Panter-Brick nämner i sin artikel. De menar att den enda gemensamma nämnaren

³⁰ P. Kilbride, C. Suda, E. Njeru, 2001, s. 219

³¹ B. Matchindra, 1999, s. 247

³² L. Ochola, 1996, s. 343

som gatubarnen världen över har är att de spenderar sina liv utanför den miljö som annars anses vara lämplig för barn.³³

En annan forskare C. Panter-Brick nämner är Aptekar som menar att begreppet ”gatubarn” är känslomässigt laddat. C. Panter-Brick själv menar att vanliga reaktioner på begreppet är medlidande eller fientlighet.³⁴ Begreppet ligger enligt forskaren Invernizzi barnen i fatet eftersom det har en stigmatiserande effekt. Gatubarnen tilldelas genom begreppet stereotypa roller relaterade till kön, ålder och etnicitet, just för att de lever på gatorna. Exempelvis ses alla gatubarnsflickor som prostituerade.³⁵

Enligt L. Ochola påverkar livet på gatorna barnens hälsa och välbefinnande. Det är vanligt att barnen utsätts för sexuella övergrepp och blir slagna av övriga samhällsmedlemmar. Hon menar även att myndigheterna i de olika länderna trakasserar barnen på olika sätt.³⁶ Brigitte Matchinda har undersökt gatubarnsfenomenet i Kamerun. Hon menar att gatubarn är negativt för samhället på så sätt att barnen blir involverade i gäng som ofta utför kriminella handlingar.³⁷

De gatubarn som är pojkar syns mer än flickorna och de båda könen har olika överlevnadsstrategier. Pojkar överlever bland annat genom att samla sopor, tigga och stjäla medan flickornas överlevnadsstrategier generellt sett är begränsade till prostitution och tiggeri. L. Ochola menar att pojkarna ofta tar hand om flickorna, hon beskriver deras förhållningssätt till flickorna som äkta män som ger sina ”fruar” mat och medicin. Hon menar att flickorna i sin tur ger pojkarna känslomässiga och sexuella tjänster, vilket hon menar är ett bevis för att gatubarnen har ett behov tillhörighet och trygghet.³⁸

L. Ochola menar att gatubarnen tar olika droger, något Parker Lewis också uppmärksammar i sin bok. Han menar att alla barn som lever på gatan använder sig av droger, vilket är en av deras överlevnadsstrategier.³⁹

³³ C. Panter-Brick, 2002, s. 149

³⁴ C. Panter-Brick, 2002, s. 151

³⁵ C. Panter-Brick, 2002, s. 152

³⁶ L. Ochola, 1996, s. 343

³⁷ B. Matchindra, 1999, s. 245

³⁸ L. Ochola, 1996, s. 343

³⁹ P. Lewis, 1998, s. 52

3.2 Medborgarskap

Medborgarskap är, vid sidan av demokrati och nationell identitet, en av de grundläggande institutionerna i det moderna samhället och en självklarhet i de länder som anses vara demokratier. Det är för de flesta människor naturligt att vara medborgare, vilket bland annat innefattar rösträtt, att få stå upp som valbar kandidat i politiska sammanhang, att vara jämställd inför lagen och vara berättigad till olika statliga förmåner. Att vara medborgare innebär även en skyldighet att lyda lagen, att betala skatt och att i extrema situationer försvara sitt land.⁴⁰

Medborgarskap innebar länge endast att man hade politiska rättigheter som inte för den sakens skull var knutna till sociala rättigheter. Rätten till arbete, att få medicinsk hjälp eller social service kunde inte härledas till medborgarskap i en stat. Medborgarens status kunde bero på vad hon ägde, vilket kön och vilken religionstillhörighet medborgaren hade. Den som inte var medborgare var oftast representerad av någon som var det. Debatten om medborgarskap förändrades då Tom H. Marshall på 1940-talet analyserade medborgarrättsbegreppet.⁴¹

Det finns många forskare som definierat medborgarskap och vi har valt ut några av dem. T. H Marshall definierade medborgarens rättigheter i tre dimensioner civila, politiska och sociala. Om individen får del av alla de här rättigheterna är hon, enligt T. H. Marshall, en fullvärdig medborgare.⁴² På 1700-talet introducerades de juridiska medborgerliga rättigheterna genom tanken ”likhet inför lagen”. På 1800-talet tillkom det politiska rättigheterna genom ”en man en röst” och på 1900-talet kom kravet om sociala rättigheter för medborgarna.⁴³

Enligt Bryan S. Turner innebär fullt medborgarskap tillgång till juridiska, politiska, ekonomiska och kulturella rättigheter.⁴⁴ Ruth Lister skriver i sin bok om en forskare, Olof Petersson, som menar att medborgarskap innebär rätt till lika förutsättningar och rätt att kunna delta i styrandet av samhället.⁴⁵

⁴⁰ S. Castles, A. Davidson, 2000, s. 1

⁴¹ S. Castles, A. Davidson, 2001, s. 104

⁴² B.S. Turner, 1993, s. 6.

⁴³ A. Margalit, 1996, s. 157

⁴⁴ B.S. Turner, 1993, s. 2-3

3.3 Medborgarrättsteorier

Det finns två stora uppdelningar i hur den akademiska världen ser på begreppet medborgarskap. R. Lister skriver i sin bok att Adrian Oldfield menar att några anser att en medborgare i första hand åtnjuter rättigheter medan andra sätter medborgarnas skyldigheter i fokus.

- De som anser att en medborgare i första hand har rättigheter kan delas upp i två grupper. Den ena består av klassiska liberaler, vilka ser medborgarskap som något som ger medborgaren negativa civila och politiska rättigheter.⁴⁶ Negativa rättigheter innebär frihet från myndigheters och privata organisationers intrång i den individuella sfären. De anser dock att en liten statsapparat är nödvändig för att skydda medborgarens politiska och civila rättigheter.⁴⁷ Den andra gruppen ser medborgarskapsbegreppet på samma sätt som T. H. Marshall, d.v.s. tillgång till vissa grundläggande rättigheter (se nedan). Den stora skillnaden mellan de olika grupperna är att marshalliterna menar att man som medborgare även är berättigad sociala rättigheter. Genom de sociala rättigheterna menar de att medborgarna får tillgång till positiv frihet, d.v.s. rätten till arbete, bostad etc.
- De som tycker att en medborgare i första hand har skyldigheter gentemot samhället kallar R. Lister republikaner. De menar att den ”riktiga” medborgaren exempelvis ska engagera sig politiskt i samhället. Denna grupp poängterar även vikten av att medborgaren ska arbeta för att tillföra något till samhället. Det kan röra sig om lönearbete eller frivilligarbete.⁴⁸

3.3.1 T.H. Marshall

”Citizenship is a status bestowed on those who are full members of a community. All who possess the statue are equal with respect to the rights and duties with which the status is endowed” – T. H. Marshall, 1950⁴⁹

T. H. Marshall är en brittisk sociolog som arbetat mycket med medborgarskapsbegreppet. Hans arbete ligger till grund för stor del av forskningen kring medborgarrätt världen över.

⁴⁵ R. Lister, 1997, s. 14

⁴⁶ R. Lister, 1997, s. 15

⁴⁷ L. Trägårdh, 1998, s. 36-37

⁴⁸ R. Lister, 1997, s. 15

⁴⁹ R. Lister, 1997, s. 14

T. H. Marshall menar att medborgaren skall ha tillgång till vissa rättigheter. Han delade in dem i tre delar:

1. Civila rättigheter
2. Politiska rättigheter
3. Sociala rättigheter⁵⁰

De civila rättigheterna innefattar de juridiska rättigheter medborgaren har enligt nationell och internationell lagstiftning⁵¹. Rättigheterna finns för att garantera människans individuella frihet, vilket innebär frihet att säga, tycka och tro vad man vill. De inkluderar rätten att äga sin egendom, rätt att skriva kontrakt och rätten till lag och ordning. Rätt till lag och ordning innebär att individen är berättigad juridiskt försvar samt att medborgaren har rätt att hävda sina juridiska rättigheter på samma villkor som andra samhällsmedborgare.⁵² Politiska rättigheter innebär att medborgaren skall ha rösträtt och ska kunna bli vald till politisk representant⁵³. I de sociala rättigheterna, som är en viktig del av T. H. Marshalls teori om medborgarskap, inkluderas mycket. T. H. Marshall menar att det innefattar allt från rätten till social välfärd och socialförsäkringssystem till att få del av samhällets sociala arv, som exempelvis rätt till utbildning och att ha rätt att leva som en civiliserad varelse enligt den standard som finns i övriga delar av samhället.⁵⁴ För att kunna räknas som en fullvärdig medborgare menar T.H. Marshall att individen skall åtnjuta alla de nämnda rättigheterna⁵⁵

Stephen Castels och Alastair Davidson tycker att det är tveksamt om man kan applicera T. H. Marshalls teori på något annat land än England, då den utvecklades och anpassades efter det engelska samhällets premisser⁵⁶. Efter att vi läst in oss på T. H. Marshalls medborgarrättsteori och Ugandas konstitution har vi upptäckt att medborgaren i Uganda är berättigad de rättigheter som T. H. Marshall talar om. Därför har vi valt att i detta arbete bl.a. använda oss av hans teori.

3.3.2 Sociala rättigheter eller inte?

R. Lister menar att stora delar av medborgarrättsdebatten idag kretsar kring de sociala rättigheterna. Skall medborgaren tvingas arbeta och på så sätt medverka till samhälleliga

⁵⁰ R. Lister, 1997, s. 15

⁵¹ A. Margalit, 1996, s. 156 - 157

⁵² R. Lister, 1997, s. 15

⁵³ A. Margalit, 1996, s. 157

⁵⁴ R. Lister, 1997, s. 16

⁵⁵ R. Lister, 1997, s. 15

⁵⁶ S. Castles, A. Davidson, 2000, s. 104-105

intäkter, för att hon skall få tillgång till de sociala förmåner som T. H. Marshall menar att varje medborgare skall vara berättigad? Enligt S. Castels och A. Davidson är det svårt att definiera vad sociala rättigheter är. De ska finnas vare sig en medborgare kan bidra ekonomiskt eller inte till samhället. De definierar sociala rättigheter som en minimi standard som medborgaren är berättigad och som utformas efter det samhälle hon lever i.⁵⁷

En av dem som förespråkar att medborgaren i första hand skall garanteras rättigheter är Carol Gould, som R. Lister nämner i sin bok. C. Gould menar att människan bara kan utveckla sig själv om hon har positiv frihet. För att människan skall kunna uppnå sina livsmål menar hon att samhället inte ska kräva att hon agerar på ett visst sätt, t.ex. att hon inte skall tvingas utföra ett arbete hon inte vill göra. Hon menar även att individen måste ha tillgång till sociala förhållanden, som skola, familj och materiella förhållanden, som t.ex. tak över huvudet. För att människan skall kunna utveckla sig själv menar hon därför att sociala rättigheter måste inkluderas i de medborgerliga rättigheterna.

R. Lister menar att de sociala rättigheterna är viktiga för medborgaren. Genom att ha sociala rättigheter kan en annars missgynnad grupp av medborgare lättare få tillgång till sina civila och politiska rättigheter. Om ett samhälle inte ger sina medborgare sociala rättigheter blir samhället inte jämställt eftersom medborgarna inte garanteras lika förutsättningar. De sociala rättigheterna gör även att dekommodifieringsgraden ökar, dvs. människan blir inte beroende av att sälja sin arbetskraft för att klara sin försörjning.⁵⁸

En annan forskare som R. Lister skriver om är Anna Yetman som menar att det är viktigt att människan har ett medborgarskap för att känna frihet att utforma sin egen person och värld. Ett starkt nät av medborgerliga rättigheter, som sträcker sig längre än till de politiska och civila rättigheterna, är ett måste om alla individer ska kunna utveckla hela sin potential.⁵⁹ Det sociala medborgarskapet har blivit ett väl använt argument för uppförandet och bevarandet av välfärdsstaten.⁶⁰

⁵⁷ S. Castles, A. Davidson, 2000, s. 110-111

⁵⁸ R. Lister, 1997, s. 14-17

⁵⁹ R. Lister, 1997, s. 37

⁶⁰ A. Margalit, 1996, s. 158

Lawrence Mead och Michael Novak tillhör grupp nummer två som menar att sociala rättigheter måste grunda sig i utfört arbete, d.v.s. att individen först måste arbeta för att bli berättigad sina sociala förmåner.⁶¹

3.4 Andra klassens medborgare

Medborgarskap är inte bara en god sak utan kan innebära att individen blir exkluderad från samhället. Människor blir i många samhällen idag exkluderade på ett annat sätt än förr, då exempelvis kvinnor inte kunde åtnjuta de medborgerliga rättigheterna. Idag finns det grupper som blir förnekade fullt medborgarskap p.g.a. att de har egenskaper som inte passar in i samhället. Gruppen har tillgång till rätten att rösta men socialt, ekonomiskt och kulturellt utanförskap förnekar dem att medverka i det politiska spelet. De har därför inte samma möjlighet att påverka sina liv som de människor som åtnjuter alla rättigheter.⁶²

Avishai Margalit diskuterar i sin bok hur ett samhälle skall vara när det är anständigt. Han menar att ett sådant samhälle måste visa respekt för alla människor. Det är fel att förödmjuka andra människor och om samhället är anständigt får det inte göras någon skillnad på de som har och de som inte har medborgarskap. Han menar därför att alla som befinner sig i samhället skall ha tillgång till de medborgerliga rättigheterna. Ett samhälle kan aldrig bli anständigt om där finns vad han kallar ”andra klassens medborgare”.

A. Margalit definierar två grupper av andra klassens medborgare:

1. De som förnekas fullt medborgarskap och några eller alla av de medborgerliga rättigheter som finns.
2. De personer som egentligen är berättigade medborgarskap men ändå inte får det.

En andra klassens medborgare kan inte tillgodogöra sig de resurser hon egentligen är berättigad. A. Margalit menar att en andra klassens medborgare inte kan bli en ansvarstagande vuxen då hon blir bortstött och avvisad från delaktighet i samhället samt i de vuxnas värld.⁶³

Barn exkluderas ofta naturligt från de medborgerliga rättigheterna i ett samhälle. Om man ska undersöka ett samhälles anständighet och definierar ett barn som fullvärdig medborgare menar A. Margalit att man kan stöta på svårigheter. Då undersökningen görs genom att se om samhället har andra klassens medborgare eller inte kan resultatet bli missvisande om barn

⁶¹ R. Lister, 1997, s. 18

⁶² S. Castles, A. Davidson, 2000, s. 10

⁶³ A. Margalit, 1996, s. 152-153

inkluderas i begreppet medborgare. Detta eftersom barn, då de inte har rösträtt, ser ut att vara andra klassens medborgare. A. Margalit menar därför att skillnaden på en andra klassens medborgare och ett barn är att barnet förutsätts att få del av alla sina rättigheter, då hon uppnår vuxen ålder.

A. Margalit menar att om medborgaren inte har tillgång till det T. H. Marshall kallar sociala rättigheter, är hon en andra klassens medborgare. En konsekvens av att inte ha tillgång till de sociala rättigheterna är att inte heller vara lika inför lagen, d.v.s. individen har inte tillgång till de civila rättigheterna. Risken är liten att bli vald till ett politiskt förtroendeuppdrag, således är även de politiska rättigheterna i stort sett obefintliga.⁶⁴

I A. Margalits bok nämns Aristoteles som även han skrev om medborgarskap. Han menade att andra klassens medborgare även blir andra klassens människor. Aristoteles menade att människan är ett s.k. politiskt djur. Ju fler politiska drag, exempelvis delaktighet i politiken såsom att rösta, som tas bort från människan desto mer djurisk blir hon och därför utstött från samhället. Om en människas politiska drag tas ifrån henne hindras hon likväl från att bli en medborgare. Aristoteles drog en linje mellan en god människa och en god medborgare: En god medborgare är en bra medborgare men inte nödvändigtvis en god människa. En människa som inte är medborgare menade han aldrig kunde bli en fulländad människa då hon berövats en nödvändig mänsklig egenskap.⁶⁵

Vi har ovan beskrivit medborgarskap, vad det innebär, vad olika forskare anser ska inkluderas i en medborgares rättigheter och att vissa medborgare exkluderas från sina medborgerliga rättigheter. Information som givits i detta kapitel skall hållas i åtanke vid läsning om Mbales gatubarn och deras rättigheter. Detta eftersom vi i analysen kommer att försöka utröna hur medborgarrättsteorierna kan appliceras på gatubarnen.

4. Lagar och rättigheter

Vi kommer nu att gå igenom vilka rättigheter barnen i Uganda har, dels i landets egen lagstiftning men även i internationella konventioner som ratificerats av Uganda. Detta gör vi för att senare undersöka om gatubarnen i Mbale får del av sina rättigheter eller inte.

⁶⁴ A. Margalit, 1996, s. 155-157

Som barn räknas alla personer under 18 år⁶⁶. Ett barn har enligt Genève konventionen samma politiska och civila fri- och rättigheter som vuxna bortsett från rösträtt⁶⁷. I Ugandas konstitution har man i kapitel fyra utformat paragrafer som behandlar barnens rättigheter⁶⁸. Där fastslås det bl.a. att alla barn har rätt till grundläggande utbildning och att barn inte får separeras från sin familj om inte samtycke till detta givits. Lagen säger även att föräldrarna ansvarar för sitt barns skydd och uppfostran. I kapitlet ”National Objectives and directive principles of state policy” i Ugandas konstitution punkt XX framkommer det att staten ska ge grundläggande medicinsk behandling till sina medborgare. Barnens lag förtydligar att det är föräldrars eller annan vårdnadshavares skyldighet att se till att barnet får medicinsk tillsyn⁶⁹.

4.1 Barnens lag

Ett barn har rätt att leva med sina föräldrar, vårdnadshavare eller skyddsling och det är deras ansvar att ge barnen:

- Utbildning och vägledning
- Vaccination
- En bra kost
- Kläder
- Tak över huvudet
- Medicinsk vård⁷⁰

Det är vårdnadshavarens ansvar att skydda barnet från diskriminering, våld, utnyttjande och försummande⁷¹. De lokala myndigheterna har ansvar för att barnens rättigheter skyddas och de skall se till att barnen får del av sina rättigheter⁷².

I barnens lag är det reglerat att barn inte får vara anställda eller utföra någon aktivitet som kan vara skadlig för barnets hälsa, utbildning, mentala-, fysiska- eller moraliska utveckling⁷³.

⁶⁵ A. Margalit, 1996, s. 154-155

⁶⁶ Barnens lag kap 2 p. 3

⁶⁷ <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=120r>

⁶⁸ <http://www.government.go.ug/constitution/index.php>

⁶⁹ Barnens lag kap 2 p. 6f.

⁷⁰ Barnens lag kap 2 p. 5

⁷¹ Barnens lag kap 2 p. 6.2

⁷² Barnens lag kap 3 p. 11.1a

Varje distrikt skall ha en speciell familje- och barn domstol ⁷⁴. Denna domstol får inte utfärda en dom som innebär att barnet blir omhändertaget om det inte är fördelaktigt för barnet⁷⁵. Ett barn blir straffmyndigt vid 12 års ålder⁷⁶ och om ett barn arresteras ska dess vårdnadshavare och sekretariatet för barnfrågor vid den lokala myndigheten informeras så snart som möjligt av polisen⁷⁷. Vårdnadshavare skall närvara vid polisförhör och om det inte går att ordna skall en socialsekreterare tillkallas⁷⁸. Ett barn får hållas häktad tills en domstolsförhandling kan komma till stånd, vilket dock måste inträffa inom de närmaste 24 timmarna⁷⁹. Om ett barn inte kan släppas efter en domstolsförhandling skall barnet placeras på en ungdomsanstalt⁸⁰. Ett barn skall inte sitta fängslad mer än sex månader om han gjort sig skyldig till ett brott som för vuxna straffas med döden. Vid brott med lägre rubricering får barnet högst hållas fängslad tre månader⁸¹. Inget barn får hållas häktad tillsammans med en vuxen ⁸² eller sitta fängslad i ett fängelse avsett för vuxna⁸³.

Ett barn har rätt till fritid som inte är skadlig för moralen. Barn har även rätt att delta i sporter och positiva kulturella aktiviteter⁸⁴.

4.2 Övrig lagstiftning

Uganda ratificerade 16 september, 1990 FNs barnkonvention⁸⁵ och har implementerat denna i barnens lag. I förteckningen om hur barnens lag ska implementeras står det att barn ska ha tillgång till de rättigheter som är fastslagna i barnens lag samt alla rättigheter som är reglerade i barnkonventionen och i O.A.U.s kapitel om det afrikanska barnets välfärd och rättigheter. Lämplig modifiering av de olika rättigheterna får göras för att passa Ugandas samhälle.

1990 sammanställde O.A.U. de afrikanska barnens rättigheter och utöver detta dokument har Uganda, som tidigare nämnts, ratificerat FNs barnkonvention. Gladys Mwititi sammanfattar i sin bok de viktigaste rättigheterna från de båda dokumenten.

⁷³ Barnens lag kap 3 p. 11.1a

⁷⁴ Barnens lag kap 4 p. 14.1

⁷⁵ Barnens lag kap 4 p. 18

⁷⁶ Barnens lag kap 5 p. 89

⁷⁷ Barnens lag kap 5 p. 90.3

⁷⁸ Barnens lag kap 5 p. 90.5

⁷⁹ Barnens lag kap 5 p. 90.7

⁸⁰ Barnens lag kap 5 p. 92.1

⁸¹ Barnens lag kap 5 p. 92.5a, b

⁸² Barnens lag kap 5 p. 90.8

⁸³ Barnens lag kap 5 p. 92.6

⁸⁴ Barnens lag kap Schedules p. 4a

- Alla barn har rätt till liv och denna rätt skall skyddas av lag. Inget barn skall leva med ett konstant hot om livet.
- Alla barn har rätt till ett namn och en nationalitet.
- Alla barn har rätt att bli omhändertagna av sina föräldrar. Föräldrarna skall se till att barnet får bästa möjliga fysiska-, psykiska- och andliga utvecklingsmiljö.
- Alla barn har rätt till hälsosam mat samt tillgång till medicinsk vård vid behov. Det är både föräldrars och statens skyldighet att se till att barnet får del av detta.
- Alla barn har rätt att bli skyddade mot allt som kan skada dem. Detta inkluderar all form av ekonomiskt utnyttjande samt sociala eller kulturella handlingar som kan vara skadliga för barnet. Barnet skall skyddas mot alla typer av sexuellt utnyttjande, handel med barn eller att han/hon används för tiggeri. Barnet skall också skyddas från sina föräldrar eller andra vårdnadshavare om de behandlar barnet dåligt. I FN:s barnkonvention finns en underton om att vissa barn kan bli försatta i ett ofördelaktigt läge då de är handikappade, föräldralösa eller flyktingar. I dessa fall skall samhället se efter och ta hand om dem.
- Alla barn har rätt till utbildning.

O.A.U trycker speciellt på att de afrikanska staterna ska ge barnen utbildning, samt skydda dem från skada, både i familjen och i samhället.⁸⁶

4.3 Medborgerliga skyldigheter

Som medborgare har man enligt Ugandas konstitution följande skyldigheter:

- a) att respektera nationalsången, flaggan, försvaret och valutan,
- b) att respektera andras rättigheter och skyldigheter,
- c) att skydda barn och utsatta personer från alla former av misshandel, trakasserier eller dålig behandling,
- d) att skydda och bevara offentlig egendom,
- e) att när det krävs försvara Uganda och återgärda den service man fått från nationen,
- f) att samarbeta för att upprätthålla lag och ordning,
- g) att betala skatt,
- h) att registrera sig för val och andra tillfällen som är reglerade i lag,

⁸⁵ <http://www.rb.se/konvention/ratificering.htm>

⁸⁶ G. Mwiti, 1997, s. 13-15

⁷⁷ Ugandas konstitution kap 3 p. 17

- i) att bekämpa korruption, missbruk eller förstörande av offentlig egendom och
- j) att skapa och skydda en ren och hälsosam miljö.⁸⁷

Vi har ovan visat på vilka lagar och rättigheter barn i Uganda har. Vi kommer nu att gå vidare med att titta på hur gatubarnen lever för att senare kunna se om de får del av sina rättigheter eller inte.

5. Gatubarnens liv

I detta kapitel kommer vi att beskriva vad som framkommit under de intervjuer vi utfört. Vi beskriver hur gatubarnen i Mbale lever, vilka konsekvenser deras leverne får, hur de blir sedda och hur de behandlas av andra människor. Detta för att senare kunna utreda om barnen får del av sina medborgerliga rättigheter eller inte.

5.1 Gatubarnens vardag

5.1.1 Försörjning

De gatubarn vi studerat befinner sig måndag till fredag kl. 09.00-13.00 på CRO. När de lämnar CRO för dagen driver de runt på gatorna och letar efter arbete för att få ihop pengar till mat, droger och nöjen. Personal på CRO berättade att barnen ofta är knutna till en affärsman som de utför olika arbeten för, som t.ex. att städa, tvätta eller plocka bönor. Affärsmannen utnyttjar ofta barnens arbetskraft genom att ge dem låg lön för hårt arbete, ibland får barnen ingen ersättning alls. Normal lön för utfört arbete är 200 USH (ca 1 SEK). Barnen söker ständigt efter ströjobb, vilket kan vara att bära bagage eller att utföra något arbete på den lokala marknaden. Då barnen beskrev sina arbetsuppgifter i sina teckningar fokuserade de mycket på just sådana arbetsuppgifter⁸⁸. En pojke berättade att barnen på hans teckning tigger pengar⁸⁹. Det är en stor individuell tävlan mellan gatubarnen om de jobb som finns i staden, enligt personal på CRO. I barnintervjun framkom det att barnen stjälar från andra människor⁹⁰. Barnen berättade att de då går i gäng och att en av dem exempelvis tar en mobiltelefon medan en annan av dem står bakom och tar emot telefonen för att sedan snabbt springa iväg och sälja den vidare⁹¹. Enligt personalen på CRO händer det att barnen för en liten ersättning används till att göra inbrott för andras räkning.

⁸⁸ Teckning på framsidan, Teckning 5a,7b, 8b, se bilaga 2

⁸⁹ Teckning 7a, se bilaga 2

⁹⁰ Teckning 5b,7c,8a, se bilaga 2

⁹¹ Teckning 7c, se bilaga 2

5.1.2 Fritid

Barnen ritade att de på sin fritid spelar mycket fotboll⁹². Barnen tycker om att titta på film, enligt dem själva tittar de ofta på något de själva benämner som mjukporr.

5.1.3 Nattetid

När natten kommer och barnen ska sova letar de upp ett varmt ställe. Detta kan vara vid soporna på marknaden där varm kol ligger slängt från dagen. Andra ställen de söker sig till nattetid är hotell, hustak, verandor etc. För att skydda sig mot kölden sover barnen tillsammans och täcker sig med plastpåsar för att på detta sätt dra nytta av varandras kroppsvärme, något som framkom i intervjun med dem⁹³.

5.1.4 Gäng

Socialarbetarna och lärarna på CRO menade att många av gatubarnen lever i gäng, för att känna sig säkra. Socialarbetare Kate Mutoni på CRO berättade att gatubarnen själva delar in sig i grupper om yngre och äldre barn. Många av de intervjuade menade att de få flickor som lever på gatan inte blandar sig med pojkarnas gäng. Det finns en dubbelhet i hur medlemmarna i gängen behandlas av de äldre barnen och ledare. Dels berättades det för oss att de svagare barnen ofta behandlas illa av de äldre och starkare barnen och dels fick vi av personalen på CRO reda på att gängen har en ledare som skyddar de yngre barnen mot faror. De menade även att det ibland förekommer att ledaren utnyttjar de yngre barnen sexuellt. Agnes Googo på CRO berättade att ledaren kan tvinga barnen att jobba för att få ihop pengar. Gatubarnen berättade i intervjun att ledaren på nätterna kan söka igenom deras fickor efter pengar och om han hittar några tar han dem. De berättade även att gängen stjälar saker från varandra och det brukar röra sig om droger vilket ofta kan leda till slagsmål mellan gängen. Slagsmål var något som gatubarnen menade är en del av deras vardag vilket flera gånger visade sig i deras teckningar⁹⁴.

⁹² Teckning 3g, 6, se bilaga 2

⁹³ Teckning 2b, 3e, se bilaga 2

⁹⁴ Teckning 1b, 2a, se bilaga 2

5.1.5 Droger

Majoriteten av gatubarnen använder sig av droger vilket framkommer av samtliga intervjuer samt i barnens teckningar⁹⁵. Barnen sniffar lim eller bensin, de tuggar mairund som är speciella afrikanska löv vilka ger en hyperaktiv effekt och om de har pengar köper de marijuana eller opium. Det vanligaste är dock att sniffa eftersom det är billigare än övriga droger. Barnen använder droger varje dag men gör det inte på öppen gata eftersom det är förbjudet och polisen arresterar barnen om de blir påkomna. Framförallt socialarbetarna menade att droganvändandet skapar ett beroende, gör barnen aggressiva samt fysiskt och psykiskt svaga. P. Lewis berättar i sin bok att alla gatubarn, oavsett var de lever, använder sig av droger. Det är enligt honom en del av gatubarnskulturen. Använder ett gatubarn inte droger får han heller inga vänner. Han menar att droganvändandet hjälper barnen att klarar av livet på gatan samt att förskjuta minnen.⁹⁶ Alla vi intervjuat och framförallt de som varje dag möter gatubarnen ansåg att de är inne i ett drogmissbruk då de använder sig av droger på daglig basis. Att barnen blir svaga leder i sin tur till att de inte orkar jobba och därmed inte tjänar några pengar att köpa mat för. Personalen på CRO trodde att barnen tycker att det är positivt att de kan bestämma över sina egna liv och därmed kan använda sig av droger när de vill. D. Odoi, tidigare anställd på socialnämnden i Mbale, berättade att drogerna efter en dags hårt arbete hjälper barnen att somna. Gatubarnen berättade att barnen på bilderna de tecknat sniffar varje dag. För att kunna finansiera sitt missbruk menade en av socialarbetarna på CRO att barnen ibland måste stjäla. Barnen använder vapen, som t.ex. knivar, och annan slags våld för att kunna stjäla. Hon menade att om barnen inte blir återplacerad i hemmen utvecklar de dåliga vanor som gör att det blir ännu svårare att lämna gatan och återanpassa sig till en ”vanlig” miljö.

5.1.6 Sjukdomar

Enligt Margareth Nambuya, sjuksköterska på CRO, drabbas gatubarnen ofta av olika hudsjukdomar, såsom skabb, svamp och maskar i benen. Barnen har även ofta kroniska sår samt löss. M. Nambuya menade att då barnen har sexuellt umgänge, utan att skydda sig, drabbas de av könssjukdomar och vissa av dem får AIDS. På grund av att de sover ute får de ofta feber, förkylningar och malaria.

⁹⁵ Teckning 1a, se bilaga 2

⁹⁶ P. Lewis, 1998, s. 52

5.2 Så behandlas gatubarnen

5.2.1 Polisen

Alla vi intervjuat menade att polisen behandlar gatubarnen bättre än tidigare. Detta kan bero på att den sociala sektorn har utbildat polisen, som nu har fått bättre kunskap om hur barn skall behandlas. J. F. Kanyemibwa berättade att det nu finns en lag som innebär att då en polisman misshandlar ett barn, sätts han i fängelse. Polisen samarbetar med frivilligorganisationer, som exempelvis CRO, när de i sitt arbete kommer i kontakt med ett gatubarn. Det före detta gatubarnet vi intervjuade gav oss andra uppgifter om hur polisen behandlar barnen. Han menade att poliserna under natten kan komma fram och fråga barnen om de har pengar. Skulle barnen inte ha några misshandlas de av polistjänstemännen. Därför letar gatubarnen, enligt honom, varje natt upp nya ställen att sova på där de tror att polisen inte hittar dem. Även de fem pojkar som nu lever på gatan menade att polisen inte var snäll då de omhändertar gatubarn. Ett av barnen berättade att när man som gatubarn tagits till polisstationen tvingar tjänstemännen barnet att äta gräs varpå barnet tvingas gräva från morgon till kväll och den enda mat som erbjuds är lite gröt på kvällen. Gatubarnet berättade, även han, att polisen slår barnen.

5.2.2 Allmänheten

Enligt de anställda på CRO tycker människorna i Mbale i allmänhet inte om gatubarnen. De har svårt att förstå varför myndigheterna inte bara tar bort barnen från gatan och placerar dem på någon ungdomsanstalt utanför staden. Barnen ses som odågor som stjälar, knarkar och förstör och därför blir de kallade öknamn. C. Kamity menade att gatubarnen ofta blir svårt misshandlade om de ertappas med att stjäla och räddas först när polisen kommer och kan ingripa. Det framkom att gatubarnen ibland utnyttjas sexuellt av stadens invånare. Många av CROs personal menar att en förändring startat och att allmänhetens attityd börjat bli bättre gentemot barnen. Det före detta gatubarnet menade att några människor är snälla mot gatubarnen medan andra ogillar dem. Han menade att människor ibland tar av gatubarnen deras kläder och slår dem hårt varefter de eventuellt överlämnar barnet till polisen. Många utnyttjar gatubarnens arbetskraft, vilket vi tidigare skrivit om.

5.2.3 Sjukvården

Sjuksköterskan M. Nambuya menade att barnen inte får rätten till medicinsk tillsyn tillgodosedd. Hon berättade att om ett gatubarn på egen hand skulle ta sig till ett sjukhus, för att få medicinsk vård, skulle personalen där låtsas att de inte såg honom/henne. Hon berättade

också att ett barn kan ligga sjukt på gatan utan att någon ser eller hjälper det. Enligt henne får gatubarnen inte del av sjukvården trots att det är en rättighet. Det är endast om ett gatubarn åker till sjukhuset tillsammans med en lärare eller socialarbetare från CRO som barnet får den hjälp han/hon behöver.

5.2.4 Barnens familjer

A. Googo som på CRO arbetar med att återplacera gatubarnen i deras familjer, menade att många av familjerna inte vill ta sig an barnen om de återvänder hem. Barnen kallas ”muyaye” vilket betyder bortskämd och flera av barnen stöts bort från sina familjer medan andra tas emot. De bortstötta barnen exkluderas på så sätt från sina familjer. G. Mwiti skriver i sin bok att fattigdom kan göra att barn inte ses som en tillgång utan som en börda i sina familjer, vilket i sin tur kan medföra att barnen på olika sätt blir utnyttjade. Barnen kan t.ex. behöva arbeta, de kan bli misshandlade, sexuellt utnyttjade eller övergivna. Fattigdom i kombination med dålig behandling menar G. Mwiti gör att barnen blir sårbara för andra vuxna. De blir också involverade i drogmissbruk och blir kriminella.⁹⁷

5.3 Konsekvenser av att vara gatubarn i Mbale

Socialarbetarna på CRO menade att gatubarnen ofta har en stor brist på självförtroende. Det gör, enligt de intervjuade, att gatubarnen varken litar på sig själva eller på sin omgivning. K. Mutoni menade även att eftersom gatubarnen inte får någon uppfostran blir många av dem vilda. De bemöts inte med respekt ifrån övriga i samhället och lär sig därför inte heller att visa andra respekt. D. Odoi påpekade speciellt att gatubarnen lider mycket av att sova ute då det blir kallt under nätterna. Barnen har ingen given tillgång till mat, inga pengar att betala eventuell sjukvård med och de blir heller inte väl mottagna om de skulle söka sig till ett sjukhus. Som föräldralösa barn har de förlorat sitt hem och sina tillgångar. De barn som växer upp på gatan blir, enligt A. Googo på CRO, tidigt föräldrar och de barn som föds på gatan anammar snabbt det beteende gatubarnen har. En av lärarna på CRO ansåg att barnen blir destruktiva och kan tänka sig att begå självmord när de mår som sämst.

⁹⁷ G. Mwiti, 1997, s. 51

5.3.1 Rättigheter

Alla barn skall i teorin få del av de rättigheter som lagstadgats i konstitutionen och i barnens lag. I praktiken menar jurist J. F. Kanyemibwa att det sällan är så. Han menade att gatubarnen är en grupp som inte får sina rättigheter tillgodosedda.

Då ett barn arresterats av polisen menade J. F. Kanyemibwa att de lagen till trots sitter häktade tillsammans med vuxna. Varje häkte har två celler, en avsedd för män och en för kvinnor i vilka även barnen placeras. Det straff barnet får beror på vilket brott han/hon begått. J. F. Kanyemibwa säger att barn alltid placeras på ungdomsanstalt. Längden på vistelsen kan han inte uttala sig om.

För att kunna utnyttja sina rättigheter måste individen känna till dem, vilket ett gatubarn sällan gör. Fattiga människor kan i Uganda få rättshjälp, d.v.s. hjälp av en advokat som representerar dem i domstolen. Rättshjälpen utgår endast till dem som inte har råd att själva anlita en advokat och bara vid de tillfällen där brottet rubricerats med ett högt straff eller där en människas liv är i fara. Individen måste känna till att rättshjälpen existerar eftersom hon själv måste söka upp advokaten. J. F. Kanyemibwa sa att de flesta gatubarn inte känner till att de kan få rättshjälp. För att kunna anlita någon av advokaterna måste de själva ta sig dit. Deras kontor ligger ofta utanför stadens kärna, där gatubarnen ofta befinner sig. Då gatubarnen inte har någon ekonomisk möjlighet att ta sig runt med transportmedel är chansen liten att de kan söka upp en advokat, även om barnen skulle känna till att advokaterna finns.

Övriga rättigheter som skolgång, sjukvård och liknande sa J. F. Kanyemibwa att gatubarnen inte får del av, trots att det är lagstadgat. Detta kan bero på att gatubarnen inte känner till att rätten finns, eller att barnen helt enkelt inte söker sig till instanserna. Han menade även att det hårda livet på gatan förhindrar barnen från att gå i skolan och han trodde inte heller att barnen kan kombinera ett liv på gatan med skolgång.

Alla vi intervjuat är medvetna om att gatubarnen har en rad grundläggande rättigheter som exempelvis gratis grundskola, ett hem och en omhändertagande miljö. Samtidigt menade de att barnens rättigheter går förlorade då de bor på gatan. D. Odoy berättade att det beror på att barnen traditionellt sett inte har några rättigheter i Uganda. Han sa även att många individer har börjat arbeta för att synliggöra den lagstiftning som finns. Lagen har skickats ut till de olika regionerna i Uganda så att alla skall kunna ta del av den. Flera av dem vi pratat med menade att gatubarnens enda chans att kunna utnyttja sina rättigheter är genom att komma in i

en organisation som kan hjälpa till med det. Det före detta gatubarn vi pratade med bekräftade detta när han berättade att han visste vilka rättigheter han hade när han bodde på gatan, men menade att han inte kunde ta del av dem. Det var inte förrän han kom i kontakt med en organisation som hjälpte honom som han fick del av sina rättigheter.

I detta avsnitt har vi försökt beskriva hur gatubarnen i Mbale lever och vilka konsekvenser våra informanter och respondenter menar att ett liv på gatan kan få. Den information vi lämnat är av vikt för att kunna se om gatubarnen får del av sina rättigheter eller inte.

6. Analys

I detta kapitel ska vi reflektera över de data vi tagit del av. Vi frågade oss inför denna undersökning om gatubarnen i Mbale får del av sina medborgerliga rättigheter. Vi ska här analysera huruvida gatubarnen kan klassas som fullvärdiga medborgare eller inte. Detta ska vi göra genom att applicera de medborgarrättsteorier vi studerat på det vi vet om barnens liv. I slutet av analysen kommer vi att försöka komma fram till om gatubarnen har fullvärdigt medborgarskap eller inte.

6.1 Får barnen del av sina medborgerliga rättigheter?

6.1.1 Barn skall skyddas mot ekonomisk exploatering

I barnens lag regleras förbudet mot barnarbete. Det står att barn inte får vara anställda eller utföra någon aktivitet som kan vara skadlig för hans eller hennes hälsa, utbildning, mentala, fysiska eller moraliska utveckling.⁹⁸

Unicef definierar fem typer av barnarbete.

1. Hemarbete som att hämta vatten eller sitta barnvakt vilket gör att de vuxna i hemmet inte behöver utföra arbetet.
2. Icke-hemarbete och obetalt arbete. Detta arbete är för det mesta jordbruksarbete i fattigare länder. Barn börjar arbeta tidigt och jobbar ofta hela dagar.
3. Kontraktsbundet arbete, vilket är när ett barn arbetar av sina föräldrars eller farföräldrars skulder. Kontrakten kan sträcka sig över hela barnets liv.

⁹⁸ Barnens lag kap 2 p.8

4. Lönearbete. Barn som får extremt låga löner för sitt arbete på gårdar, industrier, bagerier och så vidare. De har ofta långa arbetsdagar och barnen har ingen tid att leka eller utbilda sig på.
5. Barn som arbetar i den informella sektorn. Detta förekommer ofta i städer. Barnen kan arbeta med t.ex. skoputsning, tidningsförsäljning eller prostituera sig. Hur mycket de arbetar beror på hur mycket arbete barnen kan hitta.

Genève-deklarationen säger att ett barn blir utnyttjat som arbetskraft när:

1. Arbetsgivaren tjänar mycket på barnets arbete.
2. Barnet genom sitt arbete blir fysiskt eller psykiskt lidande.
3. Barnet vägras frihet eller rätt att umgås med sin familj.⁹⁹

Gatubarnen i Mbale kan kategoriseras in under punkt fem i UNICEFs definition av barnarbete. De kan enligt Genève-deklarationens tre punkter anses vara utnyttjade som arbetskraft. Trots att förbudet mot barnarbete är reglerat i såväl nationell som i internationell lag och att många respondenter menade att det är skadligt för barn att arbeta är det ofta förekommande bland gatubarnen i Mbale.

De barn vi undersökt arbetar, enligt alla vi intervjuat, ofta mycket hårt varje dag för att få ihop pengar till dagliga utgifter. Gatubarnen, som är mellan 6-18 år kan ha tunga arbeten. Då vi frågade vad barnen utförde för slags arbete rörde det sig om allt från att bära bagage till att plocka bönor¹⁰⁰. Enligt socialarbetarna blir barnen utnyttjade av olika affärsmän på det sätt att barnen utför tungt arbete för liten ersättning, ibland får de ingen lön alls. Ett annat sätt för gatubarnen att få ihop pengar till dagliga utgifter är att tigga eller stjäla. Det framkom i barnintervjun att gänget, som barnen lever i, hjälps åt att stjäla. Barnen menade att de stjal så fort tillfälle ges. Om man ser till Ugandas lag står det att barnet skall ha rätt till fritid.

Gatubarnen i Mbale har, genom att de varje dag är tvungna att på något sätt få ihop pengar till mat, ingen fritid att leka på vilket i sin tur gör att barnen kan anses berövade sin barndom. När ett barn nekas rätten till fritid och när deras normala barndom vägras dem genom att de måste arbeta menar G. Mwiti att det kan ses som utnyttjande och därför även barnmisshandel.¹⁰¹ Arbete är en del av gatubarnens vardag trots att det finns ett tydligt förbud mot detta.

⁹⁹ G. Mwiti, 1997, s. 51-52

¹⁰⁰ Teckning 8b, 5a, 3b se bilaga 2

¹⁰¹ G. Mwiti. 1997, s.51

6.1.2 Barn har rätt till tak över huvudet, bra kost och kläder

De barn som vi undersökt lever alla på gatan vilket innebär att de när CRO är stängt arbetar, äter och sover på gatorna. Gatubarnen har inget hem och ingen fast adress att sova på. När natten kommer söker de upp ett varmt ställe att sova på som t.ex. soptippen. De försöker sova tillsammans för att utnyttja varandras kroppsvärme och de täcker sig med plastpåsar för att behålla så mycket kroppsvärme som möjligt.¹⁰² Inget av detta är tillräckligt. Några av informanterna menade att barnen lider mycket av att sova på gatan, dels för att det är kallt och dels för den otrygghet det innebär. Mbales gatubarn har inte heller tillgång till bra kost eller kläder. Varje dag måste de arbeta för att få ihop pengar till mat. Därför är de inte garanterade en bra kost.

Det är reglerat i lag att barn i Uganda har rätt till tak över huvudet, hälsosam kost och kläder¹⁰³. Eftersom gatubarnen i Mbale inte får del av detta menar vi att de exkluderas från vissa av sina sociala medborgerliga rättigheter.

6.1.3 Barn skall skyddas av övriga medborgare

Vi har genom samtal med gatubarnen och andra informanter fått reda på att gatubarn inte behandlas väl av allmänheten. Det är inte ovanligt att barnen blir hånade och kallade öknamn. Vi fick reda på att människor inte tror att gatubarnens beteende kan förändras och att de därför tycker att staten bör låsa in dem. Om någon kommer på att ett gatubarn stulit något menade många av de intervjuade att det är vanligt att barnet misshandlas med övriga människors fulla samtycke. Det framkom även att barnen kan bli sexuellt utnyttjade av varandra och av andra medborgare.

Vi fick själva erfara hur gatubarnen kan bli behandlade då vi en kväll gick på en fotbollsmatch. En bit in i matchen kom en pojke gående mot läktarna och ville slå sig ner alldeles framför oss. Han gick barfota och hans ena fot såg ut att vara söndertrasad varför han haltade fram. Pojken hade väldigt slitna och smutsiga kläder på sig och luktade mycket illa. När han försökte sätta sig ner ställde sig en man upp och viftade bort honom samtidigt som han sa något på deras lokala språk. Detta upprepades på alla ställen pojken försökte sätta sig och tillslut slog han sig ner längst bort där inga andra människor satt. Pojken tog snart fram en plastflaska med något på botten, antagligen lim, som han började sniffa.

¹⁰² Teckning 3e, 2b, se bilaga 2

¹⁰³ G. Mwititi, 1997, s. 11-13

Ovanstående upplevelse fick oss att förstå att gatubarnen, precis som alla sakkunniga menat, blir illa sedda och dåligt behandlade av allmänheten. Det finns mycket som strider mot de rättigheter barnen som medborgare skall ha i Uganda. Vårdnadshavaren ska se till att hennes barn lever i en bra miljö, det är även vårdnadshavarens plikt att skydda barnet bl.a. mot våld och utnyttjande. Barnet har rätt till skydd mot allt som kan skada det. Barnkonventionen säger att om barnet inte har någon vårdnadshavare som tar hand om barnet är det samhällets uppgift. Vidare står det i barnens lag att de lokala myndigheterna ska se till att barnets rättigheter skyddas och att denne får del av sina rättigheter. Barnet ska inte utsättas för någon aktivitet som kan skada dess fysiska, psykiska eller moraliska utveckling. De ska skyddas från all diskriminering, ekonomisk exploatering och sexuellt utnyttjande. Lagarna följs uppenbarligen inte.

Alla de informanter som arbetar med gatubarnen menade att polisen numera behandlar gatubarnen väl. De menade att polisen skyddar barnen från saker som kan skada dem och att polisen arbetar tillsammans med CRO för att få barnen att återvända till sina hem. De barn som nu lever på gatorna, samt den pojke som tidigare levt där, menade att detta inte stämmer. De berättade att polisen både stjälar från dem och misshandlar dem. Barnen berättade att de varje natt byter sovplats för att på så sätt inte bli hittade av polisen.

En morgon när vi kom till CRO fick de ett samtal från polisen i staden om att ett gatubarn satt häktad, misstänkt för stöld under natten. Vi gick till polisstationen tillsammans med en ansvarig socialarbetare. Vi blev välkomnade av polisen och fick följa med upp till det kontor där de speciella ”barnpoliserna” satt. Polisen berättade att en pojke under natten blivit arresterad då han setts i närheten av en affär som hade haft inbrott. Pojken hade sedan dess suttit häktad. Socialarbetaren visste inte vilken pojke det rörde sig om. Hon menade att hon inte kunde veta vilken pojke det var utan att se honom eftersom gatubarn ofta uppger ett annat än sitt riktiga namn när de blir häktade. Polisen gick och hämtade pojken och vi frågade socialarbetaren om vi skulle lämna rummet. Hon tyckte att vi skulle vara med.

Pojken kom in och sattes i ett hörn, han vände ansiktet från alla i rummet. Han såg medtagen ut och hade skabb på sina ben. Polis och socialarbetare började ställa en rad frågor till pojken på det lokala språket luganda. När pojken svarade ville han fortfarande inte vända ansiktet mot tjänstemännen och han talade lågt. Polisen uppmanade hela tiden pojken att titta på den

han talade till och att prata högre. Därpå började polis och socialarbetare att prata på engelska om pojken. Samtalet handlade om att han var ett "svårt" barn som sällan dök upp på CRO.

När polisen frågade socialarbetaren vad de skulle göra med pojken svarade hon:

- Gör vad ni måste, när ni är klara kan ni skicka honom till CRO så att vi kan följa honom hem. Socialarbetaren berättade att om pojken hade varit ett fulltids CRO barn, hade han fått följa med till CRO. Men i och med att han var ett barn som endast ibland kom till CRO fick polisen sköta honom. Vi upplevde att barn som inte kontinuerligt söker sig till CRO blir sämre behandlade än de barn som går dit ofta.

Om vi antar att socialarbetaren har ett intresse av att motivera pojken till att söka upp CRO borde hon enligt Barbro Lennéer-Axelsson ha bemött pojken på ett annorlunda sätt.

Socialarbetaren skulle försökt skapa en förtroendefull kontakt för att på så sätt hjälpa pojken att överge en del försvar.¹⁰⁴ Genom att ha med oss inne i samtalsrummet samt att tala om pojken i hans närvaro, på ett språk han förstår men inte behärskar fullt ut, skapades ingen förtroendefull kontakt. Trots att den polis vi träffade var speciellt tillsatt och utbildad för att arbeta med barn uppfattade vi att det fanns ett underliggande förakt gentemot pojken.

Samtalen vi hade med gatubarnen tillsammans med beskriven händelse på polisstationen har gjort att vi ifrågasätter socialarbetarnas bild av att polisen numera arbetar på ett bra sätt. Att de inte längre slår eller på andra sätt utsätter gatubarnen för olika slags kränkande handlingar.

Om ett barn skulle gripas av polisen måste dess vårdnadshavare eller en socialarbetare närvara vid kommande förhör. När vi följde med en av CROs socialarbetare till polisstationen förstod vi att både polis och socialarbetare är noga med att följa denna lag.

Då barnen häktas sätts de tillsammans med andra vuxna i celler, i väntan på domstolsförhandling eller dylikt. Detta ska barnen inte behöva göra då det enligt lag är reglerat att barn inte skall placeras med vuxna förbrytare. J. F. Kanyemibwa menade att landets fattigdom gjort så att polisens inte haft tillräckliga resurser att sörja för separata celler för barn.

J. F. Kanyemibwa berättade att Uganda haft svårt att implementera lagen på grund av den fattigdom som råder där. Detta drabbar gatubarnen på så sätt att samhället helt enkelt inte har

¹⁰⁴ B. Lennéer-Axelsson, 1996, s. 79

råd att hjälpa dem att få sina rättigheter tillgodosedda. Något som är värt att reflektera över här är att det i Ugandas konstitution står att varje medborgare har en skyldighet att skydda barn och utsatta människor från alla former av misshandel, trakasserier och dålig behandling. Projektet Keep-Mbale-Clean, då armén och polisen förde ut gatubarnen till ungdomsanstalter, är ett exempel på hur myndigheterna arbetar för att försöka bekämpa det växande gatubarnsantalet och för att skydda barnen från att bli utnyttjade på olika sätt. Enligt socialarbetarna på CRO var denna händelse traumatisk för gatubarnen. Ronald E. Smith definierar en traumatisk upplevelse som en stor livshändelse eller en katastrof som exempelvis att någon i ens närhet dör, att man blir utsatt för ett våldsbrott eller krigskatastrofer. Att uppleva något sådant kan enligt Ronald E. Smith ge negativa effekter på människans psykologiska och fysiska välmående. Om händelsen blir en traumatisk upplevelse för barnet menar han att det ger svåra konsekvenser¹⁰⁵. Vi ställer oss därför frågan om detta sätt att arbeta på är bra eller inte. I de fall vårdnadshavaren inte tar ansvar för sitt barn ska samhället göra det. Mycket tyder på att samhället av olika anledningar, t.ex. att de inte har ekonomiska resurser, inte tar sitt ansvar. Denna typ av projekt strider även mot den lagstiftning som finns i Uganda. Ett barn är straffmyndigt först vid 12 års ålder. I Keep-Mbale-Clean var flera av barnen under 10 år. Ett barn får sitta häktad högst 24 timmar och fängslad högst sex månader. Enligt D. Odoi vet man inte hur många barn som sitter kvar på ungdomsanstalterna.

6.1.4 Barn har rätt till sjukvård

Flera av informanterna vittnar om att rätten till sjukvård inte kommer Mbales gatubarn tillhanda. Sjuksköterskan M. Nambuya på CRO menade att om gatubarn på egen hand söker sjukvård blir de inte sedda och mottagna på sjukhuset. Hon menade att barn kan ligga sjuka på gatan utan att få hjälp. Det krävs att ett barn kommer med en vuxen till sjukhuset för att få medicinsk vård. Således exkluderas gatubarnen från rätten till sjukvård, vilken regleras i både konstitutionen och barnens lag.

6.1.5 Barn har rätt till utbildning

UPE är det nya skolsystem som berättigar fyra barn i varje familj till sju års fri grundskoleutbildning. Det enda krav som ställs på eleverna är att de själva skall stå för kostnaderna för skoluniform och lunchmåltid. Tanken med systemet är god men den gagnar inte gatubarnen. Då barnen lever på gatan kan de, enligt lärarna på CRO, omöjligt hålla en

¹⁰⁵ R. E. Smith, 1993, s. 467

skoluniform i rent skick. De har inte heller råd att köpa lunchmat varje dag. F. Kibone menade även att barnen på gatan inte får någon ro att studera där eller har någonstans att förvara sina skolböcker. En stor bidragande faktor till att gatubarnen inte klarar av att gå i skolan, menade lärarna på CRO, är deras sniffmissbruk. Att barnen bor på gatan omöjliggör av praktiska skäl skolgång. Det är först om de skulle få kontakt med en organisation som kan hjälpa dem eller om de skulle återvända hem som de kan utnyttja sin rätt till skolgång.

6.2 Är gatubarnen andra klassens medborgare?

Som läsaren kan utröna har våra respondenter berättat om hur gatubarnens rättigheter ständigt förbises. Gatubarnen är födda i Uganda och ska därmed garanteras sina medborgerliga rättigheter. Jurist J. F. Kanyemibwa menade att man måste veta om att rättigheterna finns för att kunna få dem tillgodosedda. Han menade att de flesta gatubarnen inte är medvetna om sina rättigheter. Gatubarnen har exempelvis enligt lag tillgång till rättshjälp men i praktiken är detta svårt att implementera. Skulle barnen veta om att det fanns gratis rättshjälp till deras förfogande sa J. F. Kanyemibwa att de med all sannolikhet inte skulle ha någon ekonomisk möjlighet att ta sig ut till advokaternas kontor. Andra informanter berättade att gatubarnen enbart kan utnyttja sina rättigheter om de kommer i kontakt med en organisation, som kan hjälpa dem. Det före detta gatubarnet berättade att han inte fick del av sina rättigheter då han bodde på gatan, trots att han visste att de fanns.

S. Castel och A. Davidson menar att det i västvärlden begås brott mot de civila rättigheterna, trots att de civila rättigheterna är implementerade i lag och i samhället. Som exempel lyfter de fram ursprungsbefolkningen i Australien som länge blivit utsatta för våld och diskriminering från polis och allmänhet¹⁰⁶. Då vi läste detta fördes våra tankar till gatubarnen i Mbale som uppenbarligen blir utsatta för brott mot sina civila rättigheter. Gatubarnen behandlas inte med respekt och är inte likställda andra medborgare inför lagen. Därför är de enligt T. H. Marshall inte fullvärdiga medborgare.

De politiska rättigheterna som T. H. Marshall beskriver kan inte appliceras på gatubarnen då de ännu inte uppnått myndighetsåldern och därför inte äger rätten att rösta eller ställa upp som valbara kandidater i val.

¹⁰⁶ S. Castles, A. Davidson, 2000, s. 106-107

I Ugandas konstitution är flera sociala rättigheter lagstadgade. Den största delen av de rättigheter gatubarnen inte får del av tillhör det T. H. Marshall definierar som sociala rättigheter. R. Lister menar att de sociala rättigheterna är viktiga för medborgaren. En annars missgynnad grupp av medborgare kan genom att få del av de sociala rättigheterna lättare få tillgång till sina civila och politiska rättigheter¹⁰⁷. Det är tydligt att varken civila eller sociala rättigheter kommer gatubarnen tillgodo. Hade gatubarnen levt ett ”normalt liv” där skolgång och bostad var en självklarhet skulle de med all sannolikhet ha blivit behandlade som andra barn, d.v.s. som medborgare sedda med respekt och likställda andra inför lagen.

C. Gould förespråkar vikten av tillgång till sociala rättigheter för att kunna utvecklas som människa. Hon säger att man inte ska tvingas göra något mot sin vilja¹⁰⁸. Utgår man från hennes syn som poängterar vikten av att människan får tillgång till sina sociala rättigheter kan gatubarnen i Mbale inte utvecklas på samma sätt som de barn som får sina sociala rättigheter tillgodosedda.

Det finns vissa forskare, t.ex. L. Mead och M. Novak, som menar att sociala rättigheter måste grunda sig i utfört arbete¹⁰⁹. Vi tolkar detta som att sociala rättigheter kommer en medborgare till gagn genom att man i sitt arbete berättigas en socialförsäkring, vilken troligtvis täcker hela ens familj. Ett socialt rättssystem uppbyggt på detta sätt exkluderar gatubarnen, som i många fall inte har någon familj att luta sig tillbaka på.

Mbales gatubarn kan placeras in i A. Margalits definition av andra klassens medborgare då de förnekas flera av de medborgerliga rättigheterna som finns i Uganda. Enligt A. Margalit skulle därför inte Ugandas samhälle anses anständigt. Han menar att en andra klassens medborgare inte kan bli en ansvarstagande vuxen då hon blir bortstött och avvisad från delaktighet i samhället samt i de vuxnas värld.¹¹⁰ Det sista påståendet kan vi ännu inte veta om det kommer att stämma då gatubarnen ännu inte gått in i vuxenvärlden. Att de blir bortstötta och avvisade från samhället har vi dock fått många bevis för. Gatubarnen blir, genom att vara just gatubarn, exkluderade från samhället. Detta menar S. Castels och

¹⁰⁷ R. Lister, 1997, s. 16-17

¹⁰⁸ R. Lister, 1997, s. 16-17

¹⁰⁹ R. Lister, 1997, s. 19

¹¹⁰ A. Margalit, 1996, 152-153

A. Davidson kan bero på att de har egenskaper som inte passar in i samhället.¹¹¹ De menar därför att gatubarnen inte har samma möjligheter att påverka sina liv som de människor som åtnjuter alla sina rättigheter.

Om man skall applicera Aristoteles teorier på Mbales gatubarn skulle de ha benämnts som andra klassens människor. Gatubarnen hindras att bli medborgare genom att de inte får del av sina rättigheter. Enligt Aristoteles kan de då inte heller bli fulländade människor eftersom berövats en nödvändig mänsklig egenskap, nämligen den att vara en del av ett samhälle¹¹².

Vår studie har visat att Mbales gatubarn inte får del av sina lagstadgade rättigheter. Framförallt exkluderas de från de sociala rättigheterna såsom sjukvård och utbildning. Vi har förstått att det bara är de gatubarn som har kontakt med en organisation som med dess hjälp kan få del av sina rättigheter. Gatubarnen kan inte anses vara fullvärdiga medborgare i Uganda och de har inte samma möjligheter att påverka sitt liv som de människor som får del av sina rättigheter. Därför kan barnet inte utvecklas på samma sätt som någon som får sina rättigheter tillgodosedda.

¹¹¹ S. Castles och A. Davidson s. 10

¹¹² A. Margalit, 1996, s. 154-155

7. Sammanfattning

Vi kommer här att sammanfatta vår undersökning och belysa centrala delar av det vi kommit fram till.

Efter vi hört om åtgärdsprogrammet Keep-Mbale-Clean, då militär och polis samlade ihop alla gatubarn i Mbale och placerade dem på ungdomsanstalter, frågade vi oss om myndigheterna i Uganda kan behandla sina medborgare hur som helst. Finns det ingen lagstiftning som skyddar individen mot frihetsberövande, vilket för oss i Sverige är en grundläggande fri- och rättighet¹¹³? Eftersom vi i Sverige har en lagstiftning som ofta nämner barnets bästa tyckte vi att det var intressant att ta reda på om det finns någon lagstiftning som skyddar barnen i Uganda. Vi visste sedan tidigare att landet ratificerat FNs barnkonvention och ville se hur den och andra eventuella lagar, som reglerar barns rättigheter, implementerats.

Syftet med vår uppsats blev därför att undersöka hur gatubarnen i Mbale lever samt om de kan tillgodogöra sig rättigheterna i FNs barnkonvention och andra eventuella lagar och konventioner. Genom detta ville vi få reda på om de får del av sina eventuella medborgerliga rättigheter och om de är fullvärdiga medborgare.

För att förvärva kunskap i det ämne vi var intresserade av bestämde vi oss att göra en kvalitativ studie. Vi utförde elva djupintervjuer med olika aktörer som har kunskap om gatubarnen i Mbale.

7.1 Teori

För att förstå om gatubarnen är fullvärdiga medborgare eller inte tog vi reda på hur olika forskare benämner medborgarskap. Forskarna diskuterar bland annat vilka rättigheter en medborgare skall ha. En klar skiljelinje mellan två lag är att det ena laget anser att medborgaren främst har rättigheter, medan det andra säger att medborgaren främst har skyldigheter, gentemot staten.

¹¹³ Kap 2 § 8 i regeringsformen, A. Bohlin m.fl. 1999

En forskare som behandlat medborgarrätt är Tom H. Marshall. Han menade att en medborgare skall få del av civila, politiska och sociala rättigheter. För att kunna räknas som en fullvärdig medborgare ska individen åtnjuta alla sina rättigheter.¹¹⁴

Ruth Lister menar att stora delar av medborgarrättsdebatten idag kretsar kring de sociala rättigheterna. Skall medborgaren tvingas arbeta, och på så sätt medverka till samhälleliga intäkter, för att hon skall få tillgång till de sociala förmåner som T. H. Marshall menar att varje medborgare skall vara berättigad? En av dem som förespråkar att medborgaren i första hand skall garanteras rättigheter är Carol Gould, som R. Lister nämner i sin bok. Hon menar att människan bara kan utveckla sig själv om hon har positiv frihet. För att människan skall kunna uppnå sina livsmål menar C. Gould att samhället inte ska kräva att hon agerar på ett visst sätt. Hon skall t.ex. inte tvingas utföra ett arbete hon inte vill göra. C. Gould menar att individen måste få sociala rättigheter såsom skola, familj och materiella förhållanden tillgodosedda. För att människan skall kunna utveckla sig själv menar C. Gould därför att sociala rättigheter måste inkluderas i de medborgerliga rättigheterna.

En annan forskare R. Lister skriver om är Anna Yetman som menar att medborgarskap är nödvändigt eftersom människan själv skall ha frihet att utforma sin egen person och värld. Ett starkt nät av medborgerliga rättigheter, som sträcker sig längre än till de politiska och civila rättigheterna, är ett måste om alla individer ska kunna utveckla hela sin potential.¹¹⁵

Medborgarskap är inte bara en god sak. Medborgarskap kan innebära att individen blir inkluderad i ett samhälle, men även exkluderad. Avishai Margalit menar att det i vissa samhällen finns andra klassens medborgare. Han sa att om individen inte har tillgång till det T. H. Marshall kallar sociala rättigheter, är hon en andra klassens medborgare. En andra klassens medborgare kan inte tillgodogöra sig de resurser hon egentligen är berättigad till. A. Margalit menar att en andra klassens medborgare inte kan bli en ansvarstagande vuxen då denne blir bortstött och avvisad från delaktighet i samhället samt i de vuxnas värld.¹¹⁶

¹¹⁴ R. Lister, 1997, s. 15

¹¹⁵ R. Lister, 1997, s. 37

¹¹⁶ A. Margalit, 1996, s. 152-153

7.2 Rättigheter

Uganda har ratificerat FNs barnkonvention, de har även utformat ett kapitel i sin lagstiftning som behandlar barns rättigheter. Ett barn har enligt Genève konventionen samma politiska och civila fri- och rättigheter som vuxna förutom rösträtt¹¹⁷. Alla barn, som är medborgare i Uganda, har rätt till bl.a. tak över huvudet, kläder, en bra kost, grundskoleutbildning och medicinsk vård.¹¹⁸ Vårdnadshavaren skall skydda barnet från diskrimination, våld och utnyttjande¹¹⁹. Staten ansvarar för att tillse att barn får sin välfärd tillgodosedd¹²⁰.

7.3 Barnens liv

Ingen kan med säkerhet säga hur många gatubarn det finns i Mbale, att de finns är dock ett faktum. De vi intervjuat berättade att barnen ofta kommer från fattiga eller krigshärjade områden. De ser ofta livet på gatan som bättre än livet i familjen.

De barn vi undersökt är under dagtid på CRO- Child Restoration Outreach- där de får mat och undervisning. Då de inte är på CRO driver de runt på gatorna eftersom de inte har något hem att gå till. För att försörja sig arbetar barnen med de jobb som för tillfället erbjuds dem. Det kan vara att bära bagage, diska eller plocka bönor. Det händer att barnen prostituerar sig, stjälar eller gör inbrott för andras del mot ersättning. Majoriteten av barnen använder dagligen droger och vanligast är att sniffa lim eller bensin då det är det billigaste alternativet.

Barnen letar nästan varje natt upp ett nytt ställe att sova på, då de fruktar polisen som ständigt letar efter dem. Barnen sover helst på varma ställen tillsammans med sitt gäng för att utnyttja varandras kroppsvärme. Livet på gatan gör att de ofta drabbas av olika sjukdomar, som exempelvis malaria.

Människorna i Mbale ser gatubarnen som odågor, missbrukare och behandlar dem dåligt. Skulle barnen söka sig till ett sjukhus blir de avvisade just därför att de är gatubarn. Bland andra respondenterna på CRO berättade att barnen många gånger utnyttjas som billig arbetskraft som får utföra tunga arbeten, att de blir misshandlade och att invånarna i Mbale inte tror att gatubarnen kan förändras till det bättre. Det rådde delade meningar om hur polisen

¹¹⁷ <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=120r>

¹¹⁸ Barnens lag kap 2 p. 5

¹¹⁹ Barnens lag kap 2 p. 6.2

numera behandlar gatubarnen. De flesta informanterna menade att eftersom polisen genomgått en utbildning i hur man ska behandla barn numera arbetar för gatubarnen och behandlar dem väl. Gatubarnen själva berättade att polisen fortfarande slår dem. Frågan är vems upplevelse som är sann.

Genom våra upplevelser och den information vi fått genom intervjuerna har vi förstått att gatubarnen exkluderas från sina lagstadgade medborgerliga rättigheter. Enligt A. Margalits teori är gatubarnen i Mbale andra klassens medborgare, då de inte får sina sociala rättigheter tillgodosedda. De kan enligt honom därför inte bli ansvarstagande vuxna eftersom de blir bortstötta och avvisade från delaktighet i samhället. Även enligt T. H. Marshalls teori kan vi se att barnen inte är fullvärdiga medborgare. C. Gould menar att då gatubarnen inte har tillgång till sina sociala rättigheter kan de inte utvecklas som människor. Därför menar hon att sociala rättigheter måste inkluderas i de medborgerliga rättigheterna.

Vår studie har visat att Mbales gatubarn inte får del av sina lagstadgade rättigheter. Framförallt exkluderas de från de sociala rättigheterna, såsom sjukvård och utbildning. Vi förstod att det bara är de gatubarn som har kontakt med en organisation som med dess hjälp kan få del av sina rättigheter. Enligt forskare kan detta i sin tur leda till att barnen inte blir fulländade människor då de berövats en för dem nödvändig, mänsklig egenskap, nämligen den att vara en del av ett samhälle.

¹²⁰ Barnens lag kap 3 p. 11.1.a

Källförteckning

Böcker

- ABC -aktiva insatser med världens barn i centrum- *verksamhetsberättelse*, 01/02.
- Bohlin, Alf m.fl. *Sveriges grundlagar och andra stats- och förvaltningsrättsliga författningar*, Juristförlaget i Lund, 1999.
- Castles, Stephen och Davidson, Alastair, *Citizenship and migration globalization and the politics of belonging*, MACMILLAN PRESS LTD, 2000.
- CRO -Child Restoration Outreach- *annual report*, 2001.
- Eberhard, David, *Nya familjeläkarboken*, Forum, 2000.
- Kvale, Steinar, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, 1997.
- Legget, Ian, *Uganda, the background, the issues, the people*, Oxfam, 2001.
- Lennér-Axelsson, Barbro och Thylefors, Ingela, *Psykosocialt behandlingsarbete*, Natur och kultur 1996.
- Lewis, Parker, *Also God's children, encounters with street kids*, Ihilihili press, 1998.
- Lister, Ruth, *Citizenship feminist perspectives*, MACMILLAN PRESS LTD, 1997.
- Margalit, Avishai, *The decent society*, Harvard University press, 1996.
- Mwiti, Gladys, *Young lives at risk*, Evangel Publishing House, 1997.
- Smith, Ronald, *Psychology*, West publishing company, 1993.
- Sundell, Knut, *Ung och övergiven en undersökning av "gatubarn" i Stockholms city*, Forsknings- och Utvecklingsbyrån, Stockholms socialförvaltning, 1993.
- *Svenska akademins ordlista*, Norstedts förlag, 1986.
- Trost, Jan, *Kvalitativa intervjuer*, Studentlitteratur, 1997.
- Trägårdh, Lars, *Bemäktiga individerna om domstolarna, lagen och de individuella rättigheterna i Sverige*, SOU 1998:103.
- Turner, Bryan S, *Citizenship and social theory*, SAGE publications, 1993.

Tidningsartiklar

- Bohlin, Rebecka, *Hopp om förändring*, Arbetaren, 2002, # 7 s. 12 – 13.
- Kilbride, Philip, Suda, Collette, Njeru, Enos, *Street children i Kenya: Voices of children in search of a childhood*, Journal of international affairs, 2001, #55 s. 217 – 222.

- Matchinda, Brigitte, *The impact of home background on the decision of children to run away: The case of Yaounde city street children in Cameroon*, Child abuse and neglect, 1999, # 3, s. 245 – 255.
- Nyqvist, *Skuldbefrielsen*, Omvärlden, 2000, # 1, s. 25-27.
- Ochola, Lynette, *Eviction and homelessness: The impact on African children*, Development in Practice, 1996, # 6, s. 340 – 346
- Panter – Brick, Catherine, *Street children, Human rights, and public health: A Critique and future directions*, Annual Review of anthropology, 2002, #31 s. 147-171
- Truedson, *Vad vill Museveni*, Samhällsmagasinet Epok 1998 # 2.

Hemsidor

- <http://www.rb.se/konvention/ratificering.htm>
- <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=120r>
- *Country presentation by the government of Uganda*, 2002 s. 26-27. Hittas på: <http://www.mediterranean2000.org/fra/pdf/uganda1.pdf>

Lagar

- *Barnkonventionen*, hittas på: <http://www.rb.se/konvention/helaKonventionen.htm#Artikel2>
- Barnens lag *The childrens statute*, Uganda, 1996
- *Ugandas konstitution*, hittas på: <http://www.government.go.ug/constitution/index.php>

Intervjuguider

- Intervjuguide, allmän

1. Vilken organisation representerar du?
2. Vad är ett gatubarn?
3. Hur har ni kommit i kontakt med gatubarn i Mbale?
4. Vad tror ni att Ugandas gatubarnsantal beror på?
5. Hur många gatubarn tror ni att det finns i Mbale?
6. Hur många av dem är flickor/pojkar?
7. Vilken ålder är barnen i?
6. Tror ni att antalet gatubarn i Mbale har ökat/minskat sedan år 2000?
-Vad beror detta på?
8. Vad tror ni att gatubarnen i Mbale har för rättigheter?
9. Hur påverkar religion gatubarnens liv?
10. Hur blir gatubarnen behandlade av olika aktörer i samhället?
11. Vad gör barnen när CROs verksamhet stänger för dagen?
12. Vem bestämmer vart gatubarnen skall ta vägen och vad de ska göra?
13. Vad händer under kvällen och natten?
14. Finns det några andra organisationer som tar vid då CRO stänger?
15. Om inte, vet ni varför?
16. När det gäller barnen som sover på gatan, är alla tillsammans eller finns det olika gäng? Hur ser de i så fall ut?
17. Ser ni någon skillnad på att vara ”flickgatubarn” eller ”pojkgatubarn”?
18. Vilka positiva sidor finns med att vara gatubarn?
19. Vilka negativa sidor finns med att vara gatubarn?
20. Vilka konsekvenser följer av att vara gatubarn?
21. När blir man vuxen i Uganda?
22. Vad händer med de före detta gatubarnen?

- Intervjuguide, före detta gatubarn

1. Varför finns det gatubarn i Mbale?
2. Vad är ett gatubarn?

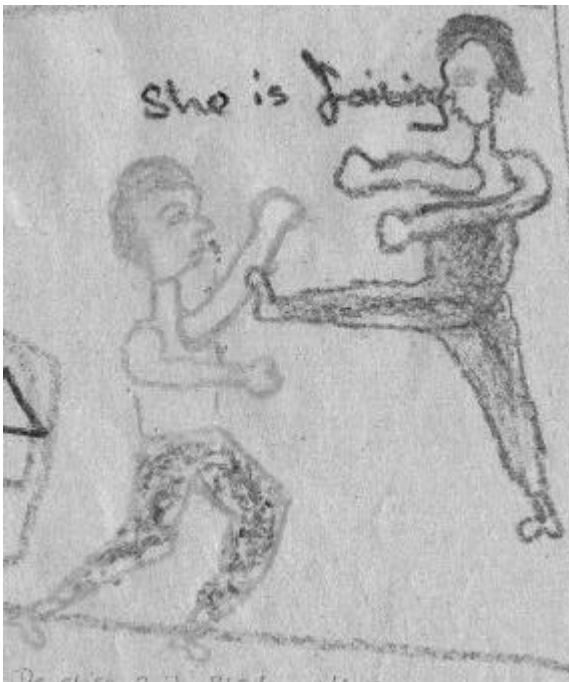
3. Hur många gatubarn finns det i Mbale?
4. Har gatubarnsantalet ökat/minskat sedan år 2000? Varför?
5. Visste du, när du var gatubarn, vilka rättigheter du hade?
6. Hur blir man som gatubarn behandlad av olika aktörer?
7. Vad gjorde du när CRO var stängt?
8. Vad händer undre kvällen och natten?
9. Är gatubarn organiserade i gäng? Hur ser de i så fall ut?
10. Vilken skillnad finns det på flick- och pojkgatubarn?
11. Vilka positiva sidor finns med att vara gatubarn?
12. Vilka negativa sidor finns med att vara gatubarn?
13. Vilken roll har religionen för barn på gatan?
14. Vilka konsekvenser tror du följer av att vara gatubarn?
15. Tror du många barn fortsätter sniffa efter att d lämnat gatubarnslivet?

- Intervjuguide, John Fisher Kanyemibwa

1. Vilka rättigheter har gatubarnen i Uganda?
2. Hur blir man som gatubarn behandlad av polisen?
3. Har gatubarn rätt till utbildning?
4. Finns det något socialt skyddsnät i Uganda?
5. Finns det någon laglig rätt till bostad? Finns det någon ekonomisk grundtrygghet?
6. Vilka rättigheter finns för barnen om de begått ett brott?
7. Vilka straff kan man få som barn?
8. Finns det speciella häkten och fängelse för barn?
9. Hur länge får ett barn sitta häktad?
10. Är barn placerade för sig själva, eller häktas de tillsammans med vuxna?
11. Är gatubarn ett stort problem?
12. Om man inte kan betala för en advokat, finns det rättshjälp?
13. Finns det någon lag som säger att barn i Uganda inte får institutionaliseras?
14. Finns det lagar som tydligt följer religiösa/traditionella regler?
15. Finns det många barn arresterade eller i fängelserna?

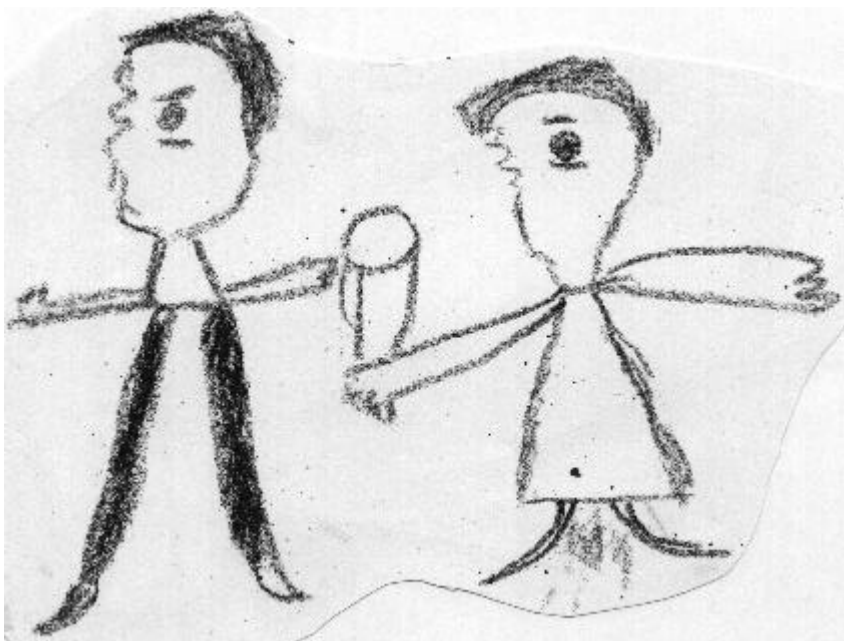
Teckning 1 a

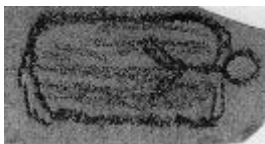
Teckning 1 b

Teckning 2 a

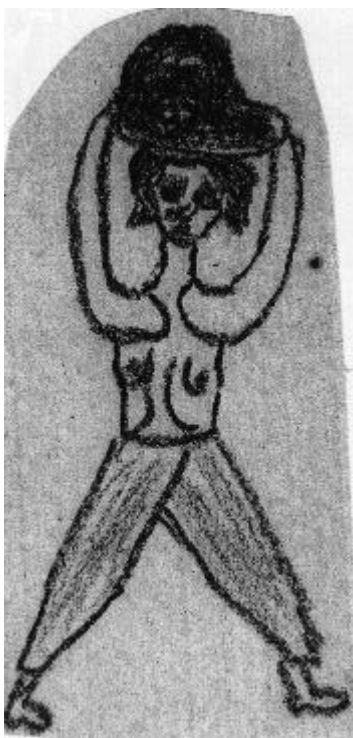
Teckning 2 b

Teckning 3 e

Teckning 3 g

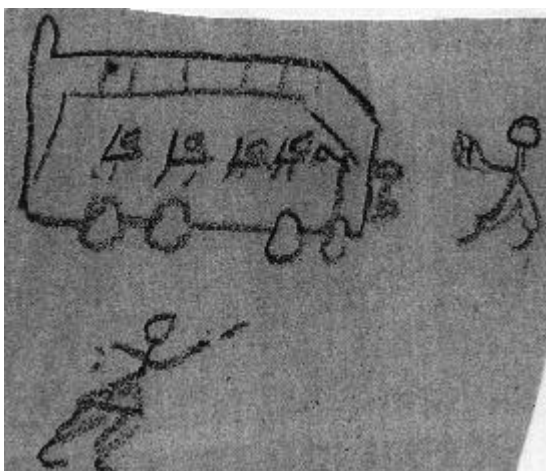
Teckning 5 a

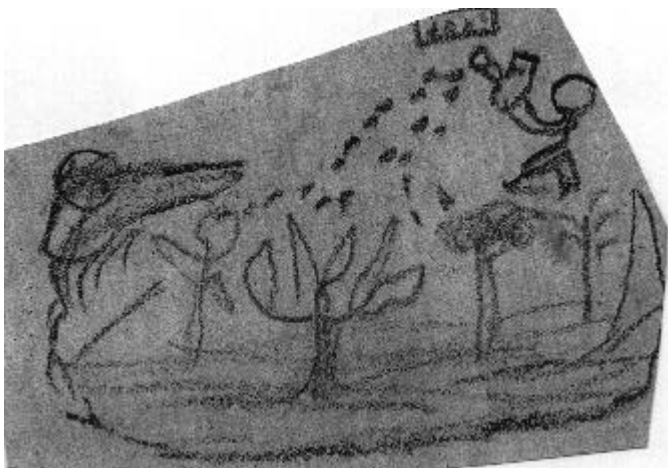
Teckning 5 b

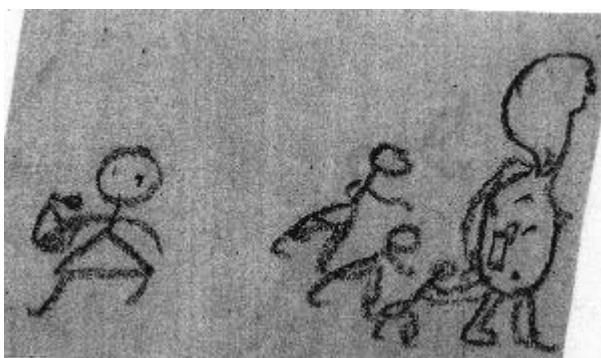
Teckning 6

Teckning 7a

Teckning 7b

Teckning 7 c

Teckning 8 a